

Kerettényállások az Alkotmánybíróságok gyakorlatában¹

HOLLÁN MIKLÓS

A tanulmányban a büntetőjogi kerettényállások kodifikációjával és alkalmazásával kapcsolatos alkotmánybíróági gyakorlatot elemzem. Ennek során elsősorban a hazai fejleményeket vizsgálom, de összehasonlításként kitékintek – a magyar alkotmánybíráskodás számára kiemelkedő jelentőségű² – német Alkotmánybíróság gyakorlatára is.

Constitutional Questions of Criminal Offences Referring to Administrative Regulations or Norms of Private Law

The study analyses questions of constitutionality related to criminal offences the definition of which refers to regulations of administrative law or private law.

The author compares the decisions of the Constitutional Court of Hungary and of the Federal Constitutional Court of Germany.

A német példa

Az Alaptörvény szabályozása

A német Alaptörvény 103. cikk 2. bekezdése szerint egy cselekményt csak akkor lehet megbüntetni, ha a büntethetőségét az elkövetése előtt törvény határozta meg. A német Alkotmánybíróság szerint e rendelkezésből – több más követelmény mellett – a büntetőjog törvényi kötöttsége, illetve a büntetőtörvény meghatározottságának követelménye is eredeztethető.³

1 Lezárva 2017. december 28. A mű a KÖFOP-2.1.2- Vekop-15- 2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Zrínyi Miklós Habilitációs Program keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

2 Így például SZENTE 2010, 59–60., 66.

3 Bundesverfassungsgericht (BVerfG): *Beschluss des Zweiten Senats vom 26. Februar 1969 – 2 BvL 15, 23/68.* Nr. 78. – BVerfGE 25, 269 (285).; SCHMIDT-ASSMANN 1992, 16.

Ha egy jogintézmény kapcsán ezen – speciális,⁴ és magasabb szintű meghatározottsági követelményt támasztó⁵ – rendelkezés nem érvényesül, akkor számításba jöhet a jogállami meghatározottság általános követelménye, amely a német Alaptörvény 20. cikk 3. bekezdéséből vezethető le.⁶

Témánk vonatkozásában releváns rendelkezés a német Alaptörvény 104. cikk 1. bekezdése is, amely szerint a személy szabadságát csak formális törvény⁷ alapján és az abban meghatározott formák szerint lehet korlátozni.

Kerettényállások a német alkotmánybíróság gyakorlatában

A német Alkotmánybíróság megállapította, hogy olyan jogterületeken, amelyeken a jog a polgárok életébe beavatkozik (így különösen a büntetőjog esetén) szigorú követelményeket kell meghatározni a felhatalmazást tartalmazó norma irányában. A törvényhozónak a büntetéssel fenyegetést eredményező felhatalmazás tartalmát, célját és mértékét kétségtelenül kell meghatározni. Azaz a jogalkotónak azt úgy kell körülírnia, hogy a büntethetőség feltételei és a büntetés neve már a felhatalmazásból – nem pedig csak az azt kitöltő rendeletből – legyen előrelátható.⁸

A német Alaptörvény 103. cikk 2. bekezdésében szereplő garancia alkalmazásában a büntethetőséget megalapozó „törvény” kifejezésen a formális törvény mellett a rendeleteket is érteni kell. Ez utóbbi vonatkozásában azonban követelmény, hogy a rendelet egy olyan – tartalom, cél és mérték tekintetében meghatározott – törvényi felhatalmazásból eredjen, amely alapján a büntethetőség feltételei és a büntetés neve a polgár számára a felhatalmazásból és nem a rendeletből derül ki.⁹

A német Alaptörvény 104. cikk 1. bekezdéséből eredően pedig a német Alkotmánybíróság szerint szabadságelvonást lehetővé tevő büntető rendelkezés kibocsátásakor megfelelő pontossággal magának a törvényhozónak kell meghatározni, hogy mi a büntetendő, a szabadságelvonó büntetés nemét és mértékét pedig formális törvényben kell megállapítani. A rendeletalkotónak ilyenkor csak a specifikálást lehet átengedni. Ez utóbbi különösen akkor indokolt, ha változó és sokféle részrendelkezés lenne szükséges. Ezenfelül a törvényhozónak annál pontosabban kell a büntethetőség feltételeit megállapítani, minél súlyosabb a fenyegető büntetés.¹⁰

4 SCHULZE-FIELITZ 1998, 186.

5 SCHMIDT-ASSMANN 1992, 8.; JESCHECK-WEIGEND 1996, 137.

6 BVerfG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 3. Juni 1992 – 2 BvR 1041/88, 78/89*. Nr. 81. [BVerfGE 86, 288 (309)]. A Német Alkotmánybíróság egy másik döntésében már kimondta, hogy az adott (lényegében büntetés-végrehajtási) kérdés szabályozására nem vonatkozik a Német Alkotmány 103. cikk 2. bekezdése, de azt az általános jogállami meghatározottság követelményéhez kell mérni. Vö. BVerfG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 28. Juni 1983 – 2 BvR 539/80 u 612/80*. Nr. 51. [BVerfGE 64, 261, (280)].

7 Ennek fogalmára: GEIGER-MÜRBE-WENZ 1992, 223.

8 BVerfGE 14, 174.

9 BVerfGE 14, 245.

10 BVerfGE 14, 245.

A német Alkotmánybíróság azt is tisztázta, hogy amennyiben a büntetőjogi kerettényállást egy másik formális törvény tölti ki, akkor az előbbi alkotmányosságához elegendő, ha egyszerűen az utóbbira utal. Ha viszont a büntetőjogi kerettényállástrendelet tölti ki, akkor egy ilyen utalás nem elegendő a német Alaptörvény követelményeinek való megfeleléshez. Ebben az utóbbi esetben ugyanis a büntethetőség feltételeit, valamint a büntetés nemét és mértékét elegendően részletesen vagy a büntetőjogi kerettényállásnak vagy egy olyan törvénynek kell körülírnia, amelyre a büntetőjogi kerettényállás utal.¹¹

A német Alkotmánybíróság gyakorlata az alkotmányos garanciát illetően is jelentőséget tulajdonít annak, ha egy tényállás (például a lopás) nem minősül kerettényállásnak. A lopás tényállása a tulajdon megsértéséhez fűz büntetőjogi szankciót, de a büntetéssel fenyegetett magatartást más jogág rendelkezéseitől függetlenül írja le. A lopás tényállását a tulajdonra vonatkozó polgári jogi rendelkezések alapján kell értelmezni, de ettől még az utóbbiakra nem a büntetőjogra vonatkozó fokozott, hanem csak a jogállamiság elvét megfogalmazó általános rendelkezésből eredő követelmények vonatkoznak.¹²

A német Btk. az eredményt tartalmazó tényállások mulasztásos elkövetése tekintetében kifejezett rendelkezést tartalmaz. Ennek alapján, aki egy törvényi tényállás elemét képező káros eredmény elhárítását elmulasztja, a büntető törvénykönyv szerint csak akkor büntetendő, ha az jogilag köteles volt az eredmény elhárítására és a törvényi tényállás mulasztásos megvalósítása a cselekvéssel való megvalósításnak megfelel.¹³ A német Alkotmánybíróság szerint ez a szabályozás összhangban van a német Alaptörvény meghatározottsági követelményeivel. A speciális kötelezettek köre ugyan nem minden további nélkül következik a büntető törvényből, de azok körét hosszú évekre visszavezethető, egységes és tiszta bírói gyakorlat úgy határozza meg, ami biztosítja a megbüntetés előreláthatóságát. Az alkotmányjogi panaszban támadott bírói döntés sem ütközött az analógia tilalmába, mivel nem lépte túl a megengedett értelmezés határait.¹⁴

Alkotmányossági kérdések az Alaptörvény előtt

A büntető tényállások meghatározottsága az Alkotmány alapján

Az 1949. évi XX. törvény (Alkotmány) 1949-es szövegváltozata az „állampolgárok jogai és kötelességei”¹⁵ között nem nevesítette a *nullum crimen sine lege* elvét. Ennek alkotmányos garanciaként való megjelenése (más alapjogokhoz hasonlóan)

11 BVerfGE 75, 329.

12 BVerfGE 78, 205.

13 Német Btk.13. §. A rendelkezéssel kapcsolatos meghatározottsági problémákra lásd: JESCHECK-WEIGEND 1996, 60–610.

14 BVerfG: *Beschluss vom 21. November 2002 – 2 BvR 2202/01.*

15 Eredetileg Alkotmány VII. fejezet.

a rendszerváltáshoz köthető.¹⁶ Az 1989. évi XXXI. törvény 34. §-a iktatta az „alapvető jogok és kötelességek” közé azt a rendelkezést, amely alapján „senkit nem lehet bűnösnek nyilvánítani és büntetéssel sújtani olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog szerint nem volt bűncselekmény”.¹⁷ Az Alkotmánybíróság azonban a határozott büntetőtörvény követelményét – a német példával¹⁸ szemben – még részben sem ebből a rendelkezésből vezette le.

Az Alkotmánybíróság az Alkotmány 8. § (2) bekezdéséből eredő úgynevezett szükségességi-arányossági teszt kapcsán fogalmazta meg a büntetőtörvényekkel szemben támasztott meghatározottsági követelmények lényegét. Ennek alapján „a büntetőjogi szankció kilátásba helyezésével tilalmazott magatartást leíró diszpozíciónak határozottnak, körülhatároltnak, világosan megfogalmazottnak kell lennie. Alkotmányossági követelmény a védett jogtárgyra és az elkövetési magatartásra vonatkozó törvényhozói akarat világos kifejezésre juttatása. Egyértelmű üzenetet kell tartalmaznia, hogy az egyén mikor követ el büntetőjogilag szankcionált jogsértést. Ugyanakkor korlátoznia kell az önkényes jogértelmezés lehetőségét a jogalkalmazók részéről.”¹⁹

Más határozataiban az Alkotmánybíróság az Alkotmány 2. § (1) bekezdéséből, azon belül a jogállamiságból fakadó jogbiztonság követelményéből vezette le a határozott büntetőtörvény követelményét. Így „az indítványozó [...] érvelését arra alapozta, hogy a törvényi tényállás határozatlansága folytán sérül a nullum crimen sine lege elve. Ez a hivatkozás azonban az Alkotmány 2. § (1) bekezdéséből fakadó jogbiztonság körében értékelhető [...]. Az indítványozó által felvetett összefüggésben az Alkotmány 57. § (4) bekezdésének sérelme így nem állapítható meg.”²⁰

A kerettényállások alkotmányossága

Az előzmények: egy visszavont indítvány

Az Alkotmánybíróság eljárásában a kerettényállások problematikája elsőként a devizabűncselekmény kapcsán jelent meg. Az indítványozók (köztük a Békés Megyei Bíróság) a tényállást azért tartották alkotmányellenesnek, mert az a devizajogszabályok teljes körének megsértését szankcionáló kerettényállásként sértette – többek között – az Alkotmány 8. § (2) bekezdését, illetve 57. § (4) bekezdését. Az indítványok benyújtását követően a büntető jogszabályok módosításáról szóló 1993. évi XVII. törvény 67. §-a oly módon változtatta meg a tényállást, hogy meghatározta: a devizajogszabályok rendszeréből mely előírások megsértése valósít meg bűncselekményt.

16 SZOMORA 2015, 14.

17 Alkotmány 57. § (4) bek. Hatályos 1989. október 23. napjától.

18 Vö. *Kerettényállások a német alkotmánybíróság gyakorlatában* c. fejezet.

19 30/1992. (V. 26.) AB határozat, Indokolás IV. 5. pont.

20 571/D/2010. AB határozat, Indokolás III.2.2. pont.

Az indítványozók az új szabályozásra tekintettel indítványukat visszavonták, így az Alkotmánybíróság az eljárást megszüntette.²¹

A testületnek így nem volt alkalma állást foglalni azon elméletileg igen izgalmas kérdésben, hogy a kerettényállás különböző változatai között alkotmányossági szempontból van-e (és ha igen milyen) különbség. Ezt azonban tudományos szemszögből érdemes kicsit részletesebben megvizsgálni, mivel ennek más kerettényállások alkotmányosságának megítélése tekintetében is jelentősége lehet.

A deviza-bűncselekményért az 1993. május 14. napjái hatályos tényállás szerint az felelt, „aki a tervszerű devizagazdálkodásról szóló jogszabályban meghatározott valamely kötelezettséget vagy tilalmat megszeg[i]”. Ezzel szemben 1993. május 15. napját követően az követte el ezt a bűncselekményt, aki „devizaérték, belföldi fizetőeszköz vagy vagyoni érték engedély nélküli kivitelével vagy kijuttatásával”; „devizaértékre, belföldi fizetőeszközre vagy vagyoni értékre szóló külföldi követelés be nem jelentésével” megszegi „a devizagazdálkodásról szóló jogszabályban meghatározott kötelezettséget vagy tilalmat”.²²

Az 1993. évi XVII. törvény javaslatának 67. §-ához fűzött indokolás szerint az addig „hatályos tényállás a pénzügyi kormányzatnak a bűncselekménnyel nyilvánításra lényegében teljes körű felhatalmazást ad. Ez a kodifikációs megoldás tovább nem tartható fenn, mivel a törvényesség követelménye megkívánja az elkövetési magatartások Btk.-beli rögzítését. A devizagazdálkodással kapcsolatos kötelezések és tilalmak között gazdasági jelentőségüket tekintve kiemelkedőek a devizaérték (külföldi fizetőeszköz, külföldi pénzürtékre szóló, külföldi által kibocsátott értékpapírok, külföldi adóssal szemben fennálló követelések stb.) tekintetében a rendelkezésre bocsátási kötelezettséget megállapítóak, illetve azok, amelyek ilyen értékeknek a devizahatóság rendelkezése alóli kivonását, az országból engedély nélküli kivitelét, illetőleg az illegális átutalást tiltják.” Ennek megfelelően „a devizagazdálkodás érdekeit sértő, igen jelentős számú cselekmény közül a javaslat csak a legalapvetőbb devizajogi tilalmaknak és korlátozásoknak kíván büntetőjogi védelmet biztosítani. A többi szabályszegést elegendő szabálysértésként szabályozni, már csak azért is, mert ezekben az esetekben a büntetőeljárás során a bíróságok csak elvétve alkalmaznak olyan jellegű és súlyú joghátrányt, amelynek alkalmazására a szabálysértési eljárásban ne nyílna lehetőség.” Az 1993. évi XVII. törvény „az elkövetési magatartások meghatározásakor a [devizáról szóló 1974. évi 1. törvényerejű rendelet] 5. § (1) bekezdésének c) és d) pontjához, a 6. § (1) bekezdésének e) pontjához és a 6. § (2) bekezdéséhez, valamint a 9. § (1) és (2) bekezdésének rendelkezéseikhez” igazodott.

Az 1993. évi módosítás tehát egyes magatartásokat a szaktörvényből beemelt a Btk.-ba, amivel mindenképpen lecsökkentette azon kötelezettségek és tilalmak körét, amelyek a bűncselekmény megállapítása tekintetében relevánsak lehetnek.

A tényállásban nevesített elkövetési magatartások kapcsán azonban a pénzügyi kormányzatnak továbbra is maradt felhatalmazása a büntetőjogilag releváns

21 1144/B/1991. AB végzés.

22 1978. évi Btk. 309. §.

kötelezettségek és tilalmak meghatározására. A tényállást ugyanis továbbra is az valószínűsítette meg, aki „a devizagazdálkodásról szóló jogszabályban meghatározott kötelezettséget vagy tilalmat” megszegi. Ennek közvetítésével viszont a nevesített elkövetési magatartások körében is sok esetben a rendeleti szintű szabályozás határozza meg azt, hogy mi minősül bűncselekménynek. Ezen a jogforrási szinten mondták ki például, hogy „a devizahatóság engedélye nélkül küldhető – postai úton – külföldre kereskedelmi forgalomban megvásárolható vagy házilag elkészített ajándék jellegű tárgyak, amennyiben azok mennyisége a vámjogszabályok szerint nem kereskedelmi jellegű és a küldemény belföldi forgalmi értéke a tízezer forintot nem haladja meg. A küldemények nem tartalmazhatnak aranyat, platinát, ezüstöt és ezekből készült tárgyakat, muzeális tárgyat, valamint az 1. számú mellékletben felsorolt árucikkeket.”²³

Arról már nem is szólva, hogy amikor a bűncselekmény „devizaértékre, belföldi fizetőeszközre vagy vagyoni értékre szóló külföldi követelés be nem jelentésével” valósult meg, akkor az elkövetési magatartás lényegét a szaktörvény határozta meg. Ez mondta ki ugyanis, hogy „belföldi a külföldön tulajdonába (rendelkezése alá) kerülő, devizajogszabályban meghatározott vagyoni értéket, illetve az arra megnyíló igényt a devizahatóságnak 8 napon belül bejelenteni köteles.”²⁴

A deviza-bűncselekmény 1993. május 15. előtt és után hatályos büntetőjogi tényállásai tehát alkotmányossági vonatkozásban nem is elsősorban a meghatározottság (ezen belül a törvényben való szabályozottság), hanem sokkal inkább a szükségességi-arányossági teszt szempontjából különböztek.

Egy kerettényállás alkotmánybírói kontrollja (még inkognitóban)

Egy másik indítvány a visszaélés teljesítményfokozó szerrel vagy módszerrel elnevezésű bűncselekmény tényállása ellen irányult. E bűncselekményi tényállás alapján az volt büntetendő, aki „nemzetközi egyezmény, nemzetközi szervezet, jogszabály vagy hatóság előírásának megszegésével teljesítményfokozásra alkalmas szert sporttevékenység körében történő teljesítményfokozás céljából előállít [...]”²⁵

Az indítvány indokolása szerint „a kifogásolt jogszabály egyes törvényi tényállási elemei – a bűncselekmény megvalósulásának törvényi előfeltételeit tekintve – sértik a jogbiztonság alkotmányos követelményeit, és ekként sértik az Alkotmány 2. § (1) bekezdését, illetve a 8. § (2) bekezdését is”. Az indítványozó szerint „a Nemzetközi Olimpiai Bizottság vagy egyes sportszövetségek tilalmi listái, szabályai nem tekinthetők jogszabálynak, nem részei a magyar jogrendnek. Ezen túlmenően, a sporttörvény rendelkezései ellenére, a kapott törvényi felhatalmazás alapján a Kormány nem alkotta meg azt a részletes rendeletet, amely a belső jogrendszer keretei között felsorolná a tilalmazott szereket.” Ezenfelül „[a] sérelmezett jogszabály [...] nem állja meg a helyét büntetőjogi szempontból sem,” mivel „nem tisztázza a lehetséges elkövetők

23 1/1974. (I. 17.) PM rendelet. 4. § (2) bek.

24 1974. évi 1. törvényerejű rendelet 9. § (2) bek.

25 1978. évi Btk. 283/B. § (hk.).

körét”. A „kifogásolt jogszabály megkülönböztetés nélkül »sporttevékenységről« beszél, noha a doppingszerek tilalma csak a versenysportra vonatkozhat, és csak a sportegyesületek tagjait kötelezheti. Szabadidősport és magánszemélyek vonatkozásában a büntetőjogi tilalom illetéktelen állami beavatkozásnak minősül.”²⁶

Az alkotmányellenesség indoka általában

Az Alkotmánybíróság szerint az alkotmányellenesség indoka az volt, hogy „a törvényi tényállás egyes elemei bizonytalan jogfogalmakat tartalmaznak”²⁷ Az Alkotmánybíróság az alkotmányellenesség magyarázataként a büntető tényállásokkal szemben általában támasztott – a fentiekben idézett²⁸ – követelményekre hivatkozott. A határozat a kerettényállás kifejezést még nem használta a visszaélés teljesítményfokozó szerrel vagy módszerrel bűncselekményére, azonban a tényállás alkotmányellenességben jó részt éppen az hatott közre, ahogy abban a jogalkotó más szabályozásokra utalt.

A nemzetközi egyezmény előírásainak megszegésével

Az Alkotmánybíróság szerint „nemzetközi egyezmény előírásainak megszegése mint büntethetőségi előfeltétel, meghatározásként nem elegendő”. Ennek kapcsán a testület hivatkozott a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény (a továbbiakban: Jat.) 16. §-ára, amely szerint „az általánosan kötelező magatartási szabályt tartalmazó nemzetközi szerződést a tartalmának megfelelő szintű jogszabályba foglalva kell kihirdetni”, míg „a jogszabályba nem foglalt nemzetközi szerződést – ha a köztársasági elnök vagy a Kormány másként nem rendelkezik – a Magyar Közlönyben közzé kell tenni”. Ebből az Alkotmánybíróság szerint „következik, hogy egy jogszabályba foglalás nélküli, illetve egy közzé nem tett nemzetközi egyezmény előírásainak megszegése nem alapozhatja meg a büntetőjogi felelősséget”²⁹

Ebből azonban álláspontom szerint nem következett annak szükségessége, hogy a teljesítményfokozó szerrel visszaélésre vonatkozó büntető tényállás nemzetközi szerződés előírásainak megszegésére utaló fordulatát meg kellett volna semmisíteni. Az Alkotmány 2. § (1) bekezdéséből eredő jogbiztonsági standardokat ugyanis egy olyan alkotmányos értelmezés (akár alkotmányos követelményként való) előírásával is teljesíteni lehetett volna, amely szerint a büntető tényállás vonatkozásában csak olyan nemzetközi szerződés releváns, amelyet hazánkban törvényben kihirdettek.

26 47/2000. (XII. 14.) AB határozat, Indokolás I. pont.

27 47/2000. (XII. 14.) AB határozat, Indokolás III.2. pont.

28 Vö. A büntető tényállások meghatározottsága az Alkotmány alapján c. fejezettel.

29 47/2000. (XII. 14.) AB határozat, Indokolás III.2.1. pont.

A nemzetközi szervezet előírásainak megszegésével

Alkotmányellenesnek tartotta a testület a „nemzetközi szervezet előírásainak megszegésével” való elkövetést is. A testület szerint ugyanis a tényállásból „nem derül ki, hogy milyen szervezetről, milyen tartalmú előírásokról van szó, a tilalom milyen módon válik megismerhetővé, miként közlik azt a büntető jogszabály címzettjeivel. Az ilyen előírás vagy tilalom önmagában tehát nem lehet kötelező az állampolgárokra [...]”, valamint „nem is tekinthető jogszabálynak, nem lévén része a magyar jogrendszernek. Ilyen megnevezésű jogforrás nem szerepel a magyar jogszabályok felsorolásában. [Jat. 1. § (1) bekezdés.]”³⁰

Ebben a vonatkozásban lényeges aspektus volt az Alkotmánybíróság részéről annak felvetése, hogy a „tilalom milyen módon válik megismerhetővé” a jogalanyok számára, hiszen ez a jogbiztonság elemének lényeges követelménye. Azt viszont nehéz belátni, hogy a testület számára miért nem derül ki, hogy „milyen tartalmú előírásokról van szó”, ha a büntető tényállás többi eleméből eredően is nyilvánvaló, hogy a tényállás alkalmazásánál teljesítményfokozó szerekre vonatkozó normák jöhetnek csak számításba. A határozat megfogalmazása ráadásul azon – szerintem téves – következtetéshez vezet, hogy a tényállás alkotmányosságához a keretkitöltő normának szerepelnie kellene a magyar jogszabályok felsorolásában. Argumentum a contrario tehát jogszabálynak nem minősülő norma nem tekinthető keretkitöltőnek. Ennek alapján viszont nehezen látható be, hogy akkor a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés tényállása miért nem volt alkotmányellenes, mivel annak kereteit – az akkori bevett értelmezés szerint is³¹ – nem jogszabályban megfogalmazott normák is kitölthették.

A hatósági előírás megszegése

Az Alkotmánybíróság szerint a hatósági előírás megszegésére utalás is alkotmányellenes. A törvényi tényállás ugyanis „nem határozza meg e fogalom tartalmát, következésképpen nem állapítható meg, hogy a jogalkotó milyen hatóságra és előírásra gondolt”. Az Alkotmánybíróság ennek kapcsán is utalt arra, hogy „[a] »hatósági előírás« nem jogszabály, és [...] nem fogható fel általánosan kötelező jogforrásként”³²

A jogszabály előírásának megszegése

Az Alkotmánybíróság azt is megállapította, hogy a tényállásban szereplő „a »jogszabály előírásának megszegése« mint a büntetőjogi felelősség megállapításának alapja és előfeltétele elvileg helyes, de ez a fogalom túlságosan tág, mert a magyar jogrend-

30 47/2000. (XII. 14.) AB határozat, Indokolás III.2.2. pont.

31 Így például FÖLDVÁRI 1998, 112–113.

32 47/2000. (XII. 14.) AB határozat, Indokolás III.2.3. pont.

szerben szereplő valamennyi jogszabályt – beleértve az alacsonyabb szintű és a helyi jogszabályokat is – felöleli.”³³

Átlépve azon a megkülönböztetésen, hogy „a túlságosan tág” fogalom lehet-e a büntetőjogban „elvileg helyes” (szerintem nem), a határozat fenti megállapítása érdemben is vitatható. Önmagában ugyanis nem tekinthető alkotmányellenesnek, ha a büntetőjogi tényállás kereteit alacsonyabb szintű vagy helyi jogszabály tölti ki. Ebben a vonatkozásban legfeljebb az merülhetett volna fel, hogy amennyiben a tényállás kereteit alacsonyabb szintű jogszabály tölti ki, akkor – a német alkotmánybírószági gyakorlat megfelelő alkalmazásával³⁴ – a kerettényállások meghatározásánál szigorúbb standardok érvényesek, mint a más törvényekre utaló kerettényállások esetén.

A visszaélés teljesítményfokozó szerrel vagy módszerrel bűncselekménye egyébként megítélésem szerint megfelelt az alacsonyabb szintű jogszabályokra való hivatkozás technikája tekintetében a büntető tényállásokkal szemben támasztott követelményeknek. A tényállás alkalmazásánál ugyanis eleve csak azok a jogszabályok jöhetnek számításba keretkitöltőként, amelyek teljesítményfokozó szerrel kapcsolatosak. Ez viszont semmiképpen nem azonos „a magyar jogrendszerben szereplő valamennyi jogszabály” fogalmával.

Az elkövetés módja valóban „jogszabály [...] előírásának megszegése” volt, de ez az alkotmányból eredő meghatározottsági követelmények tekintetében is csak a tényállás elkövetési magatartásaival együtt értelmezhető. A teljesítményfokozó szerekek kapcsolatos jogszabályokból is tehát csak azok jöhetnek számításba, amelyek a tényállás elkövetési magatartásaira (előállít, készít, megszerez, tart, felhasznál, az országba behoz, onnan kivisz vagy az ország területén átvisz, teljesítményfokozásra alkalmas beavatkozást végez) vonatkoznak. Így nyilvánvalóan nem releváns a büntető tényállás alkalmazásánál egy olyan (hipotetikus) rendeleti norma, amely a teljesítményfokozó szerek nagy nyilvánosság előtti reklámozásának tilalmára vonatkozik.

Ekkoriban az egyetlen szóba jöhető jogszabály a 86/1998. (V. 6.) Korm. rendelet volt a meg nem engedett teljesítményfokozó szerek, készítmények és módszerek használata tilalmának szabályairól. Ez a jogszabály egyébként nem volt annyira nehezen azonosítható, hiszen az alkotmánybírószági határozat a sporttevékenység fogalmával kapcsolatos fejtegetéseiben szerepelt.³⁵ Akkor viszont nehezen érthető, hogy a testület a törvényi tényállás megsemmisítése helyett miért nem e jogszabály a keretkitöltő normaként való kizárólagos alkalmazását mondta ki alkotmányos követelményként.

A 47/2000. (XII. 14.) AB határozat ezen része kapcsán is a legfontosabb probléma az volt, hogy az abban foglalt (nem igazán megalapozott) megállapítások következetes alkalmazásával – egy erre irányuló indítvány esetén – a testületnek alkotmányellenesnek kellett volna nyilvánítania más bűncselekmények szabályozását. Így például az egészségügyi önrendelkezési jog megsértése körében azon változatot, amely büntetni rendelte azt, aki „tájékoztatáshoz kötött [...] az emberi reprodukcióval

33 47/2000. (XII. 14.) AB határozat, Indokolás III.2.4. pont.

34 Vö. *Kerettényállások a német alkotmánybírószági gyakorlatában* c. fejezettel.

35 Vö. *Az alkotmányellenesség indoka általában* c. fejezettel.

kapcsolatos egészségügyi beavatkozás” kapcsán „a jogszabályban előírt tájékoztatást elmulasztja”.³⁶ Az általam helyesnek tartott felfogás alapján viszont ez a tényállás sem volt alkotmányellenes, hiszen a tájékoztatásra vonatkozó jogszabály (Eütv.) és annak releváns megfelelő rendelkezései megfelelő pontossággal beazonosíthatók voltak.³⁷

A célzat

Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a „sporttevékenység [...] fogalmát a sportról szóló 1996. évi LXIV. törvény (1996. évi Stv.) [...] határozta meg”, ami szerint az „meghatározott szabályok szerint időtöltésként vagy hivatásszerűen végzett testedzés, szellemi gyakorlat, amely az egyetemes kultúra része”.³⁸ Az Alkotmánybíróság észlelte, hogy az „Stv. felhatalmazása alapján kibocsátott a meg nem engedett teljesítményfokozó szerek, készítmények és módszerek használata tilalmának szabályairól szóló 86/1998. (VI. 6.) Korm. rendelet 1. §-a értelmében a rendelet hatálya az Stv. 1. §-ának 2. pontja szerinti versenysportban résztvevőkre terjedt ki”. A miniszterek feladat- és hatáskörének változásával, valamint az Ifjúsági és Sportminisztérium létrehozásával összefüggésben szükséges törvénymódosításokról szóló 1998. évi LXXXVI. törvény 77. § (2) bekezdésének i) pontja hatályon kívül helyezte az Stv. 1. § 2. pontja szerinti „versenysport” fogalmat. Így „a támadott büntetőjogi törvényi tényállás általában a »sporttevékenység« körében tekinti megvalósíthatónak a büntetendő magatartásokat”. Ebből az Alkotmánybíróság szerint „következik, hogy a büntetendő magatartás elvileg nemcsak a hivatásszerűen vagy versenyszerűen folytatott, hanem szinte valamennyi, hobby-jellegű, vagy iskolai és szabadidős sporttevékenység keretében is megvalósulhat, illetve a szankcionálás ezekre is kiterjeszhető lehetne. A potenciális elkövetői kör tehát tetszőleges jogértelmezés szerint kiterjeszhető vagy szűkíthető. Ez a jogbizonytalanság is ellentétben áll a jogállamiság követelményével.”³⁹

Az Alkotmánybíróság ezen eszmefuttatása nem vet számot azzal, hogy a versenysport törvényi fogalmára való utalás „kiüresedése” nem vonja maga után a rendelet előírásainak alkalmazhatatlanságát. Ha pedig mégis, akkor bizonyosan nem indokolja a sporttevékenység fogalmához kötődő büntető tényállás alkotmányellenességét, hiszen az más keretkitöltő normákra ettől még (legalábbis álláspontom szerint) alkalmazható. Ezen utóbbi vonatkozásában tehát az alkotmányosság tekintetében nem a büntetőjogi beavatkozás meghatározottságának, hanem csupán szükségességének (arányosságának) kérdése merül fel.⁴⁰

36 1978. évi Btk. 173/H. § (1) bek. a) pont.

37 1997. évi CIV. törvény (Eütv.) 168. § (2) bek.

38 1996. évi LXIV. törvény 1. § 1. pont.

39 47/2000. (XII. 14.) AB határozat, Indokolás.

40 47/2000. (XII. 14.) AB határozat, Indokolás III.

A kerettényállás „alkotmányjogi” fogalmának születése

Egy másik utólagosnormakontroll-indítvány a rendbontás tényállása ellen irányult, amelyet többek között az valósít meg, „aki a nyilvános rendezvény rendezőjének a rend fenntartása érdekében tett intézkedésével szemben erőszakkal vagy fenyegetéssel ellenállást tanúsít”.⁴¹ E rendelkezés alkalmazásában „nyilvános rendezvénynek minősül: a gyülekezési jogról szóló törvény hatálya alá tartozó rendezvény, továbbá az olyan kulturális és sportrendezvény, amely a közönség számára azonos feltételek mellett nyitva áll”.⁴²

Az indítványozó szerint a tényállásban használt „határozatlan jogfogalmak az Alkotmány 2. § (1) bekezdésébe ütköznek, ezért kérte a büntető rendelkezés megsemmisítését”. Egyrészt szerinte „a gyülekezési jogról szóló 1989. évi III. törvény (a továbbiakban: Gytv.) a gyülekezés békés jellegéért a felelősséget a rendezvény szervezőjére telepíti”, míg „a[z] 1978. évi Btk. említett tényállása a »rendezvény rendezője« fogalmat használja; a fogalmi eltérés értelmezési nehézséget okoz”. A sportesemények kapcsán pedig az indítványozó szerint „a »rendező« tényállásbeli fogalma a sem értelmezhető, a sportban ui. elválik a szervező (pl. az MLSZ) és a rendező (pl. a pályaválasztó klub), ám erre a törvény nincs tekintettel”, ahogy arra sem, hogy a rendező a rend fenntartása érdekében másokat is igénybe vesz. Így pedig csaknem megállapíthatatlan, hogy mikor és kivel szembeni ellenállás valósít meg bűncselekményt.

Az indítványozó szerint a nyilvános rendezvény törvényi definíciója is határozatlan, mivel „a törvény nem ad eligazítást arra nézve, hogy valójában mi minősül kulturális vagy sportrendezvénynek”. Az indítványozó több példát is felhozott az értelmezési nehézségre, így például kifejtette, hogy új sportformák jelennek meg: „[I]lyen mostanában például a kutyafuttatás, s kérdéses, hogy a Btk. tényállás – mint sportrendezvény – vonatkozik-e erre. [...] A kulturális rendezvényekkel összefüggésben [...] az indítványozó azt sérelmezte, hogy nincs jogi ismérv arra nézve, hogy milyen rendezvények tartoznak e körbe.”

Az Alkotmánybíróság kifejezetten utalt arra, hogy a rendbontás „kerettényállásnak tekinthető annyiban, hogy az abban szereplő egyes fogalmakat más jogszabályok rendelkezései töltik meg tartalommal”. A testület tehát a kerettényállás fogalmát a magyar jogirodalomban elterjedtebb értelmezésben alkalmazta, amely a normatív tényállási elemeket tartalmazó tényállásokat is magában foglalja. Az általam előnyben részesített szűkebb fogalomhasználat alapján viszont a rendbontás nem tekinthető kerettényállásnak, mivel az annak alapjául szolgáló magatartási normát (tilalmat) a büntető törvény nem pedig az abban hivatkozott jogszabályok tartalmazzák.⁴³

Az Alkotmánybíróság szerint a fenti értelemben vett „kerettényállásos kodifikációs technika önmagában és általánosságban nem alkotmányellenes”. A keretdiszpozíció az Alkotmánybíróság szerint „bizonyos esetekben elkerülhetetlen megoldás.

41 1978. évi Btk. 271/A. § (1) bek. Hatályos 2001. január 1. napjától 2009. 01. 31. napjáig.

42 1978. évi Btk. 271/A. § (4) bek. Hatályos 2001. január 1. napjától 2009. 01. 31. napjáig.

43 A kerettényállások fogalmi kérdéseire lásd: HOLLÁN 2014, 185–187.

Lehet kívánatos cél, de semmiképpen nem lehet minden bűncselekmény esetén alkotmányosan előírt követelmény, hogy a Különös Részben szereplő bűncselekményi diszpozíció minden elemét maga a büntetőtörvény határozza meg.” Így „az, hogy a büntetőtörvényben büntetni rendelt magatartás egy-egy elemének tartalmát nem maga a büntetőtörvény, hanem más jogág törvényei, vagy alacsonyabb szintű jogszabályai határozzák meg, önmagában nem sérti az Alkotmány 2. § (1) bekezdésben meghatározott jogállamiság követelményét”.⁴⁴ Ezzel egyébként az Alkotmánybíróság – a 47/2000. AB határozatból eredő lehetséges félreértéseket eloszlatva⁴⁵ – kifejezetten tisztázta, hogy egy az alacsonyabb szintű jogszabályban való meghatározás nem ellentétes az Alkotmánnyal.

A fentiekből az is látható, hogy a kerettényállás fogalmának – a német példával szemben – hazánkban nincs döntő jelentősége az alkotmányossági kérdések megítélésénél. Az Alkotmánybíróság ugyanis itt is az alapvetően minden büntető tényállásra vonatkozó alkotmányossági mércéket⁴⁶ alkalmazta.⁴⁷ Sőt az Alkotmánybíróság ezen határozatából az is kitűnik, hogy még az sem feltétlenül alkotmányellenes, ha a büntetőjogi tényállásokban szereplő fogalom tekintetében teljesen hiányzik az azt értelmező más jogági norma. A rendbontás tényállásának ugyanis volt egy olyan eleme („kulturális rendezvény”) is, ami még normatív (jogszabályban meghatározott) tényállási elemnek sem tekinthető. Az Alkotmánybíróság ennek kapcsán állapította meg, hogy önmagában nem (mégpedig a büntetőjogban való alkalmazás esetén sem) tekinthető alkotmányellenesnek az, hogy a kulturális rendezvény fogalmát a jogrendszer használja, de nem definiálja. A „kulturális rendezvény fogalma [ugyanis] ismert és körülhatárolható tartalmú”, hiszen a „bírói mérlegelési lehetőség, amelyet a [...] kulturális rendezvény fogalma biztosít, önmagában nem ad alapot önkényes jogalkalmazói jogértelmezésre”.⁴⁸

A keretkitöltő szabályozás jobbiztonságot növelő funkciója

Indítvány érkezett a hivatali visszaélés tényállásának alkotmányellenessége kapcsán is, amelyet az akkoriban hatályos szabályozás szerint is az a „hivatalos személy” követett el, „aki azért, hogy jogtalan hátrányt okozzon vagy jogtalan előnyt szerezzen, hivatali kötelességét megszegi, hatáskörét túllépi, vagy hivatali helyzetével egyébként visszaél”.⁴⁹

Az indítványozó szerint a bűncselekmény „elkövetési magatartás[a] nincs pontosan meghatározva. A törvényhely nem határozza meg pontosan, hogy mi minősül hivatali kötelességszegésnek, hatásköri túllépésnek vagy a hivatali helyzettel való

44 1026/B/2000. AB határozat, Indokolás III.1.2. pont.

45 Vö. A jogszabály előírásának megszegése c. fejezettel.

46 Vö. A büntető tényállások meghatározottsága az Alkotmány alapján c. fejezettel.

47 1026/B/2000. AB határozat, Indokolás III.1.2. pont.

48 1026/B/2000. AB határozat, Indokolás, III.2.4. pont.

49 1978. évi Btk. 225. §.

visszaélésnek. Az ilyen magatartás ugyanis nemcsak bűncselekményt, hanem szabálysértést vagy fegyelmi vétséget is megvalósíthat. Konkrét elkövetési magatartás definiálásának hiányában tehát jogbizonytalanság jön létre.” Az indítványozó a fenti kifogásokkal kapcsolatban nem hivatkozott az Alkotmány valamely szakaszára, de az Alkotmánybíróság szerint nyilvánvaló volt, hogy az Alkotmány 2. § (1) bekezdéséből levezethető jogbiztonság sérelmére utal. Ezenfelül arra is utalt, hogy „a szóban forgó törvényszakaszban meghatározott elkövetési magatartást határozatlannak, túlzottan széles körűnek, bizonytalannak tartja, s ennél fogva alkalmasnak arra, hogy önkényes bírói jogértelmezésre vezessen”.⁵⁰

Az Alkotmánybíróság hű maradt azon megközelítéséhez, hogy a kerettényállások alkotmányosságát a büntető tényállásokra általában alkalmazható tételek⁵¹ alapján kell megítélni. Ezen tényállás vonatkozásában a határozat egyszerre utal a büntető tényállások szükséges mértékben absztrakt jellegének, illetve a keretjogszabályként való megfogalmazásának alkotmányosságára.⁵² Ebben az esetben azonban már – a rendezavarással⁵³ szemben – egy olyan büntető rendelkezés alkotmányosságát vizsgálta, amely az általam elfogadott fogalomhasználat szerint is kerettényállásnak minősül.

Egyrészt „a különféle hivatali visszaélések az életben olyan széles körben és olyan változatos módon jelentkezhetnek, hogy az említett speciális bűncselekmények ezt a területet nem is fedhetik le teljes egészében. Súlyos joghézagot jelentene ugyanakkor az a megoldás, ha a Btk. 225. §-a kazuisztikusan, illetve taxatív vagy példálózóan sorolná fel a visszaélések egyéb változatait. A Btk. 225. §-ának absztrakt jellege olyan jogtechnikai megoldást jelent, amely a jogállamiság alkotmányos alapelvét nem sérti.” Tehát az, hogy a Btk. 225. §-ában felvett törvényi tényállás – nem túlzott mértékben – elvont, nem sérti a normavilágosság alkotmányos követelményét.⁵⁴

Másrészt „a »hivatali kötelesség megszegése«, a »hatásköri túllépés,« illetve a »hivatali helyzettel való egyéb visszaélés« [...] konkrét meghatározása és felsorolása egy büntető jogszabály keretében nem lehetséges, ezért e vonatkozásban a Btk. 225. §-a keretjogszabályként is funkcionál”. Az Alkotmánybíróság szerint „az egyes hivatalos személyek munkaköri, illetve hivatali kötelességeit, valamint hatáskörét – az igazságszolgáltatás, a közigazgatás, az önkormányzatok, a rendészet stb. területén – a legkülönbözőbb eljárási, szervezeti, hatásköri és ügyviteli jogszabályok (törvények, rendeletek), valamint belső működési, szervezeti, fegyelmi, ügykezelési szabályzatok, munkaköri leírások részletezik és határozzák meg”.⁵⁵

Sőt a két kérdést – egy nagyon fontos aspektust érintően – összekapcsolva a testület arra is utalt, hogy az absztrakt fogalmak esetén „éppen a háttérszabályozás sokrétű és részletes volta zárja ki az önkényes jogértelmezés lehetőségét”.⁵⁶

50 435/B/1999. AB határozat, Indokolás I. pont.

51 Vö. *A büntető tényállások meghatározottsága az Alkotmány alapján* c. fejezettel.

52 435/B/1999. AB határozat, Indokolás III.3.1. pont.

53 Vö. *A kerettényállás „alkotmányjogi” fogalmának születése* c. fejezettel.

54 435/B/1999. AB határozat, Indokolás III.3.3. pont.

55 435/B/1999. AB határozat, Indokolás III.3.4. pont.

56 435/B/1999. AB határozat, Indokolás III.3.4. pont.

A hivatali helyzettel való visszaélés pedig „nem valamely írásban rögzített háttérnorma formális megszegését jelenti, hanem olyan, jogtalan előnyszerzésre vagy hátrányokozásra irányuló célzatos magatartást, amelynek kifejtése az elkövető hivatali helyzetével függ össze. Az ilyen magatartásformák széles körű volta nem valamely önkényes bírói jogértelmezésből, hanem magából az életből és a hivatalos személyek sokféleségéből, tevékenységük sokrétűségéből fakad. Ezeket kodifikálni nem lehet, viszont társadalomra veszélyességük miatt, s mert a bűnös szándék és célzat itt is tényállási elem, szankcionálásuk mások jogának védelme és a közélet tisztasága érdekében szükséges.”⁵⁷

Ebben a vonatkozásban pedig az Alkotmánybíróság utalt arra is, hogy „a norma határozatlanságáról vagy túl széles körű voltáról” azért sem lehet beszélni, mert „az alapvető törvényi tényállási elemek, mint az elkövetői minőség, a szándék és a célzat vagy az elkövetési mód, a büntető jogszabályban kellő meghatározást nyertek.”⁵⁸

A kerettényállásban szereplő utalások és az Alkotmány

Indítványok érkeztek az Alkotmánybírósághoz annak megállapítása végett is, hogy az 1978. évi Btk. kábítószerrel visszaélésre vonatkozó rendelkezései alkotmányellenesek. Ezekben utaltak arra is, hogy „a támadott törvényhelyekben szereplő »hatósági engedély nélkül« [...] [a] tényállási elem [...] bizonytalan, határozatlan tartalmú jogfogalom, s így parttalan jogalkalmazói jogértelmezéshez vezet”. Hivatkoztak arra, hogy „a hatósági engedély fogalmát a törvény ugyanúgy nem határozza meg, mint ahogyan a korábbi – más összefüggésben már az Alkotmánybíróság által is kifogásolt – [tiltott teljesítményfokozó szerekre vonatkozó] jogszabály nem határozta meg a hatósági előírás jogi tartalmát”. Az indítványozók szerint „nem állapítható meg, hogy az engedély kiadása mely szervnek a kompetenciája, mi annak a tartalma és az állampolgárok honnan ismerhetik azt meg. Mindemellett a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény (a továbbiakban: Jat.) 1. § (1) bekezdéséből következően az engedély állampolgárokra egyébként kötelezőnek nem tekinthető, minthogy jogszabálynak nem minősül.”⁵⁹

Az általános tételek alkalmazása

Az Alkotmánybíróság megerősítette, hogy „a normavilágosság követelménye vonatkozik a büntetőjogi keretrendelkezésekre is. A keretkitöltő szabályok létezése csak jogi technikaként szolgálhat és nem idézhet elő zavarokat a büntetőjog működése során, illetve a jogalanyok számára nem teremthet kiszámíthatatlan és követhetetlen állapotot.”⁶⁰ Az 54/2004. (XII. 13.) AB határozat tehát a kábítószerrel visszaélés 2004-ben hatályos szabályozását nem annak kerettényállási jellege, hanem csak azon

57 435/B/1999. AB határozat, Indokolás 3.5. pont.

58 435/B/1999. AB határozat, Indokolás 3.5. pont.

59 54/2004. (XII. 13.) AB határozat, Indokolás I.B.3.1. pont.

60 54/2004. (XII. 13.) AB határozat, V.4. pont.

belül a szabályozási technika miatt tartotta alkotmányellenesnek. Az Alkotmánybíróság szerint ugyanis az 1978. évi „Btk. és a keretkitöltő jogszabályok vonatkozásában a hatósági engedély hiánya, mint büntethetőségi feltétel tekintetében kialakult helyzet sérti az alkotmányos büntetőjog [...] követelményeit. A [...] »hatósági engedély« fogalom alkotmányellenes, mert jogbizonytalanságot előidéző volta miatt sérti az Alkotmány 2. § (1) bekezdését. Az Alkotmánybíróság a Btk. támadott rendelkezéseinek az ezen kitéltet tartalmazó szövegrészeit az Alkotmánybíróság azonnali hatállyal megsemmisítette.”⁶¹

Ezzel a döntéssel azonban az alkotmánybírák nem mindegyike értett egyet. Így Bihari Mihály szerint a hatósági engedély kapcsán „az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében foglalt jogbiztonság (az ennek részét képező normavilágosság) alkotmányos követelményének a sérelme [...] fel sem merül”. Szerinte „a megsemmisített törvényi szövegrészek, illetve törvényi rendelkezések, az ebben foglalt egyes fogalmak (meghatározások) felvethetnek jogértelmezési kérdéseket, illetve, hogy az egyes fogalmak meghatározásánál vannak hiányosságok, pontatlanságok, azonban ezek nem érik el az alkotmánybírósági alkotmányvédelem szintjét”. Így szerinte „a többségi határozat [...] »kodifikációs rendteremtő funkciójú« normakorrekciót végez, mely előre nem látható és nem kívánt jogkövetkezményekkel járhat”. Így a „rendelkező rész 1. pontjában foglalt ex nunc hatályú mozaikos megsemmisítés (»hatósági engedéllyel nem rendelkezőnek«, illetve »hatósági engedély nélkül« törvényi szövegrészek megsemmisítése) megváltoztatja a [...] büntető törvényi tényállásokban szabályozott elkövetési magatartásokat”. Álláspontja szerint „ezzel az Alkotmánybíróság olyan negatív jogalkotást végez, amellyel »beleír« a Btk. különös részében szabályozott büntető törvényi tényállásokba (új, eddig nem szabályozott elkövetési magatartásokat állapít meg) oly módon, hogy kiszélesíti a büntetőjogi felelősség megállapíthatóságát”. Nézte szerint „ez a hatásában kiszámíthatatlan normakorrekció olyan törvényhozói aktivizmus az Alkotmánybíróság részéről, amellyel – szándéka ellenére – jogbizonytalanságot, az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében foglalt jogbiztonság alkotmányos elvének sérelmét idézheti elő”. Bihari Mihály határozott álláspontja volt „az, hogy az Alkotmánybíróságnak nem feladata a [z 1978. évi] Btk. – kábítószerrel visszaélés törvényi tényállására vonatkozó – [...] büntetőjogi szabályozásának az újraszabályozása (újra-kodifikálása), a kodifikációs hibák kijavítása. A kodifikációs hibák kijavításának előkészítése a szakmai kodifikációs bizottságokra, a törvényi szinten indokolt módosítások végrehajtása pedig a törvényhozásra tartozik.”⁶²

Ehhez hasonlóan Kukorelli István szerint az Alkotmánybíróság többségi határozata „nem szolgáltatott kellő indokot arra, hogy a jogbiztonságra hivatkozva megsemmisítse a vizsgált rendelkezéseket, illetve [...] mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességet állapítson meg”.⁶³ Ennek kapcsán arra mutatott rá, hogy „amikor az Alkotmánybíróság az Alkotmány 2. § (1) bekezdésére hivatkozva azt követeli

61 54/2004. (XII. 13.) AB határozat, Indokolás V.3. pont.

62 Bihari Mihály különvéleménye az 54/2004. (XII. 13.) AB határozathoz, Indokolás 1. pont.

63 Kukorelli István különvéleménye az 54/2004. (XII. 13.) AB határozathoz, Indokolás II.3. pont.

meg, hogy a jogszabályi rendelkezés kizárólag egyféleképpen legyen értelmezhető, akkor Herbert L. A. Hart előtti jogértelmezési kánont követ. Az »egyéleképpen értelmezhetőség« követelménye alapján minden jogszabályt meg lehetne semmisíteni, ugyanis ennek a követelménynek egyetlen jogszabály sem felelhet meg. [...] Az általános szabályok révén való cselekvésszervezés szisztematikusan termeli a határeseket, amelyeknél a szabály alkalmazása elkerülhetetlenül problémássá válik, és ez alól a büntetőjogi szabályok sem kivételek. [...] Ezért önmagában a »hatósági engedély« [...] határozatlansága vagy többféle értelmezési lehetősége nem elegendő érv az alkotmányellenesség megállapításához. [...] [Álláspontja szerint] a jogállamiság sérelmét akkor lehet megállapítani, ha a »többértelműsége« túl további, érdemi kifogások is megfogalmazhatók. Például: a vizsgált büntetőjogi szabály határozatlansága a jogalkalmazás során olyan súlyos zavarokat okozott (vagy annak a veszélye kimutatható), amely a jogorvoslati rendszerben, a jogalkalmazás egységesítésére szolgáló eszközök révén sem szüntethető meg.”⁶⁴

A hatósági engedély fogalma kapcsán

Az Alkotmánybíróság szerint „az engedélyhez kötöttség, illetve az engedély hiánya szerepel a [z 1978. évi] Btk. más tényállásában is, s elvileg nem kizárt, hogy a különös részi tényállás ehhez kapcsolja a büntethetőséget”. A testület szerint azonban alkotmányellenességhez vezetett azonban az, hogy „nem határozható meg [...], hogy mit takar a hatóság fogalma”. Az Alkotmánybíróság ennek kapcsán – az indítványozók érvelését átvéve a 47/2000. (XII. 14.) AB határozatra utalva – megállapította, hogy „közvetlenül a Btk.-ból kell kitűnnie, hogy a jogalkotó a törvény alkalmazása szempontjából pontosan mely hatóságokra gondol”⁶⁵

Ennek az utóbbi felfogásnak a kritikáját már fentebb kifejtettük,⁶⁶ itt csak utalunk arra, hogy nyilvánvalóan ebben az esetben azon hatóságokról van szó, amelyek a kábítószer fogalma tekintetében a tényállás kereteit kitöltő – az Alkotmánybírósági határozatban is azonosított – rendeletekben szerepelnek. Így viszont a releváns hatóságok köre a szükséges mértékű pontossággal feltárható a kábítószerrel visszaélés egyes tényállási elemeinek (ezek a kábítószer és az engedély) egymásra tekintettel való értelmezése alapján.

Az Alkotmánybíróság szerint „a kormányrendeletek számos szervet felsorolnak ugyan, de kérdéses, hogy ezek mindegyike rendelkezik-e közhatalom megtettesítését jelentő hatósági jellegű kompetenciával”. Az Alkotmánybíróság határozatának meggyőző erejét növelte volna, ha a szerinte vitás esetek közül legalább egyet nevesít.

64 Kukorelli István különvéleménye az 54/2004. (XII. 13.) AB határozathoz, Indokolás II.1. pont.

65 54/2004. (XII. 13.) AB határozat, Indokolás V.3. pont.

66 Vö. *A hatósági előírás megszegése* c. fejezettel.

Az igazgatási joganyag meghatározottsága

Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy „az engedélyköteles tevékenységek jellegét, terjedelmét, az ebben közreműködők listáját a különböző jogszabályok csaknem átláthatatlanul széles körben, eltérő fogalmi rendszerben és igen nagyszámú hatóságot, szervet, hivatalt bevonva határozzák meg. Nem minden tekintetben – vagy az egyes rendeletek szerint eltérő tartalommal – állapítható meg, hogy az engedélyezés körében pontosan mit takarnak a különböző esetekben alkalmazott »használat«, »igazolás« stb. kitételek. A szabályozás hiányosságai folytán azonban az eljárások kollíziója jöhet létre. A különböző jogszabályokban használt eltérő terminus technikuskusok, valamint az önmagukban is bizonytalan jogfogalmak [...] tisztázatlansága következtében az engedélyezési eljárás még szakavatott és az e területen kimondottan jártas személyek számára is áttekinthetetlen. Mindez viszont a büntetőeljárás során is csaknem lehetetlenné teszi az engedélyek tartalmi keretei jogszerűségének egységes szempontok szerinti vizsgálatát, de a legjobb esetben is megengedi a szélsőséges megállapításokat. Így esetlegessé válik a felelősségre vonás is.”

Kukorelli István ezzel kapcsolatos érvelése szerint „a büntetőjogi norma lényege [...] nem az, hogy megfogalmazza, mi a jogszerű magatartás, illetve annak feltételei, hanem az, hogy kiderüljön a szabályból, hogy mi a büntetőjogilag tilalmazott cselekmény. A Btk. rendelkezéseiből mindenki számára megállapítható, hogy amennyiben hatósági engedély nélkül valósítja meg az elkövetési magatartások bármelyikét, akkor bűncselekményt követ el. A jogkövető magatartás feltételeinek részletezése [viszont] nem tartozik az alkotmányos büntetőjog formai kritériumai közé.”⁶⁷

Ennek kapcsán szükséges lett volna a testületnek kitérni arra is, hogy adott kábítószer tekintetében bekövetkezh-e a különböző szabályozások kollíziója. Ennek hiányában ugyanis a különböző kábítószerekre vonatkozó eltérő rezsimek még jogalkalmazási problémaként sem azonosíthatók.

A Btk. és az igazgatási joganyag összhangja

Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a hatósági engedélyezésre irányadó rendelkezéseket tartalmazó kormányrendeletek fogalomrendszere nem kompatibilis a Btk.-nak az elkövetési magatartásokat meghatározó rendelkezéseivel, minthogy a bennük felsorolt, az engedélyezésre, felügyeletre, és más hasonló hatósági aktusra szoruló – ismert és szabályozott – tevékenységek egy szűk sáv kivételével nem fedik a büntető törvény rendelkezéseit. További „jelentős tényező volt” a testület szerint, hogy „a Btk.-ban nem tényállási elem az a célhoz kötöttség, amely e rendeletekben és a kibocsátásuk alapjául szolgáló nemzetközi egyezményekben szerepel. Ez utóbbi kettő szerint ugyanis főszabályként a kábítószeres és pszichotróp anyagok felhasználása csak egészségügyi és tudományos célból lehetséges.” Az Alkotmánybíróság

67 54/2004. (XII. 13.) AB határozat, Indokolás V.3.1. pont.

szerint „az alacsonyabb rendű jogszabályok folytán egyébként engedélyköteles tevékenységek is csak azokban az esetekben vonhatók a Btk. hatókörébe, amikor a háttérjogszabály tartalma megfeleltethető az itt felsorolt elkövetési magatartásoknak”⁶⁸

Kukorelli István szerint „az Alkotmányból nem vezethető le a határozat azon következtetése sem, hogy a hatósági engedélyre vonatkozó jogszabályok és a[z 1978. évi] Btk. 282-283/A. §-ainak az elkövetési magatartásokra vonatkozó rendelkezései közötti összhang hiánya önmagában is az Alkotmány 2. § (1) bekezdését sértő, mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenes helyzetet idéz elő. Az elkövetési magatartásokra vonatkozó taxatív felsorolás jelentősége a jogbiztonság szempontjából éppen az, hogy hiába bővítik, változtatják a vonatkozó nemzetközi egyezmények hazai végrehajtási rendeletei a hatósági engedélyhez köthető tevékenységek körét, azok automatikusan nem válnak büntetőjogi elkövetési magatartássá. Így például a[z egyik kormányrendelet] 3. § (1) bekezdésében foglalt hatósági engedély nélküli kábítószer-átadás bűncselekmény, mert a[z 1978. évi] Btk. 282/A. §-ának egyik elkövetési magatartása az átadás, de az ugyanebben a bekezdésben foglalt hatósági engedély nélküli kutatás nem, mert a kutatás nem szerepel a [v]isszaélés kábítószerrel tényállásban, mint elkövetési magatartás. A hatósági engedélyre irányadó rendelkezéseket tartalmazó kormányrendeletek fogalomrendszere tehát nem ok nélkül »nem kompatibilis« a Btk.-nak az elkövetési magatartásokat meghatározó rendelkezéseivel, az eltérésekkel kapcsolatos alkotmányossági aggályok megalapozatlanok.”⁶⁹

A hatósági engedéllyel sem folytatható magatartások

Az Alkotmánybíróság szerint „a[z 1978. évi] Btk. támadott rendelkezéseinek megfogalmazásából azonban az következik, hogy a kábítószerrel visszaélés elkövetési magatartásai csak »hatósági engedély« hiányában valósítanak meg bűncselekményt. A »hatósági engedélynek« a törvény szövegében történő megjelenése azt a látszatot eredményezi, mintha a támadott szabályokban foglalt cselekmények (elkövetési magatartások) mindegyikéhez beszerezhető lenne a hatósági engedély, s ezek nem önmagukban, hanem csak a »feltétel« hiányában váltanának ki büntetőjogi rosszallást”. Ugyanakkor az Alkotmánybíróság szerint nyilvánvaló, hogy „azokra a[z 1978. évi] Btk.-ban elkövetési magatartásként meghatározott tevékenységfajtákra, amelyek a kormányrendeletekben nem szerepelnek, engedély nem is kérhető és más hatósági aktus sem követelhető meg [...] Minthogy pedig a fentebb kifejtettek szerint számos elkövetési magatartás ilyennek minősül, ezek esetében a hatósági engedély mint tényállási elem előírása éppen a büntethetőséget zárja ki.” Így az Alkotmánybíróság szerint „előáll az a képtelen eredmény is, hogy a[z 1978. évi] Btk.-ban meghatározott cselekmények miatt gyakorlatilag csak azon elkövetőkkel szemben folytatható az eljárás, akiket a kormányrendeletekben meghatározott engedélykérési kötelezettség ter-

68 54/2004. (XII. 13.) AB határozat, Indokolás V.2. pont.

69 Kukorelli István különvéleménye az 54/2004. (XII. 13.) AB határozathoz, Indokolás II.3.3. pont.

hel és azt elmulasztják, míg mások az ilyen típusú magatartás esetén is mentesülnek a felelősségre vonás alól.⁷⁰

Kukorelli István szerint „ez az érvelés logikailag nem helyes, és a többségi határozat e téren is adós maradt a bírói gyakorlat vizsgálatával. Abból, hogy a Btk. kerettényállásban jelzi azt, hogy hatósági engedély birtokában egyes, egyébként büntetőjogi tilalom alá eső tevékenységek jogszerűen végezhetőek, nem következik a határozatban felvázolt »képtelen eredmény«. A hatályos szabályozásból nem vezethető le az, hogy a Btk.-ban meghatározott cselekmények miatt gyakorlatilag csak azon elkövetőkkel szemben folytatható az eljárás, akiket a kormányrendeletekben meghatározott engedélykérési kötelezettség terhel, és azt elmulasztják, míg mások az ilyen típusú magatartás esetén is mentesülnek a felelősségre vonás alól.”⁷¹

A jogirodalom szerint „aki hatósági engedély nélkül kábítószeret természet, előállít, megszerez stb., büntettet követ el” szófordulatból egész egyszerűen nem lehet megalapozottan arra következtetni, hogy minden ilyen cselekményhez beszerezhető hatósági engedély. Tételizzük fel azonban, hogy Naiv Úr, miután elolvasta a[z 1978. évi] Btk.-t, s úgy értelmezte azt, hogy a[z annak] 282. § (1) bekezdés[é]ben megnevezett minden elkövetési magatartáshoz beszerezhető a hatósági engedély, végigtelefonálja a hatóságokat, ugyan hol szerezhetne ő be engedélyt kábítószer természetéhez. Azt a választ kapja a hatóságoktól, hogy ilyen engedély nem létezik. „Naiv Úr, ha ismeri a magyar nyelvet, az AB állításával ellentétben egyetlen pillanatban sem lehet bizonytalanságban büntetendősége felől. A törvény szó szerinti értelmezése világosan eligazítja, hogy (a) ha kábítószer természet, s (b) erre nincs hatósági engedélye, akkor büntetendő. E szempontból tökéletesen mellékes, hogy Naiv Úrnak azért nincs engedélye, mert az adott tevékenységhez egyáltalán nem adhat és kaphat hatósági engedélyt senki, vagy azért, mert adható ugyan hatósági engedély, de ő személy szerint nem rendelkezik ilyen engedéllyel.”⁷²

Az Alkotmánybíróság gyakorlata az Alaptörvény alapján

Az Alaptörvény szerint „senki nem nyilvánítható bűnösnek, és nem sújtható büntetéssel olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog [...] szerint nem volt bűncselekmény.”⁷³

Az Alaptörvény, majd az annak alapján megszületett az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény (Abtv.) „jelentősen átalakította az Alkotmánybíróság hatásköreit. Egyfelől megszüntette a bárki által érintettség nélkül kezdeményezhető absztrakt utólagos normakontrollt (az úgynevezett *actio popularis*), másfelől viszont az alkotmányjogi panasz új fajtájának [...] a bevezetésével megnyitotta a lehetőséget a bírói

70 54/2004. (XII. 13.) AB határozat, Indokolás V.2. pont.

71 Kukorelli István különvéleménye az 54/2004. (XII. 13.) AB határozathoz, Indokolás II.3.2. pont.

72 GYÖRFI 2005, 73–85., 74., 83.

73 Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bek.

döntések alkotmányossági felülvizsgálata előtt⁷⁴ A jogegységi határozatok alkotmányossági kontrollja pedig az Alaptörvény alapján az Alkotmánybíróság explicit hatáskörévé vált.⁷⁵

A hatáskörök gyökeres átrendeződése következtében az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésének érvényesülése kapcsán az Alkotmánybíróság a *nullum crimen sine lege* elv olyan aspektusait is vizsgálhatja, amelyekre korábban nem volt lehetősége (így például visszaható hatályú jogalkalmazás tilalma, bírói jog tilalma, analógia tilalma). Erre tekintettel a kerettényállások vonatkozásában is érdemes megvizsgálni, hogy az Alkotmánybíróság gyakorlatában milyen új kérdések merültek fel, illetve ezek megítélésénél a korábbi határozatok mennyiben maradtak irányadók. Így például a korábbi alkotmánybírósági döntések a jogalkotás alkotmányossága tekintetében tett megállapításait az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdés vonatkozásában is csak megfelelő óvatossággal (semmiképpen nem automatikusan) lehet a jogalkalmazás alkotmányosságára vonatkozó követelményekké konvertálni.⁷⁶

A kerettényállások és az alkotmányjogi panasz

Az egyik indítványozó azon tényállás alaptörvény-ellenességének megállapítását és megsemmisítését kérte a testülettől, amely alapján az felelt, aki „aki a tulajdonában álló műemléket megrongálja”⁷⁷

A panaszos szerint az Alaptörvénynek a jogállamiság klauzuláját tartalmazó B) cikk (1) bekezdését és a *nullum crimen sine lege* elvét tartalmazó XXVIII. cikk (4) bekezdését sérti „az, hogy a bírói gyakorlat értelmében [...] a műemlék megrongálása bűncselekménye a törvényi tényállás pontatlan megfogalmazása következtében passzív magatartással is elkövethető, illetve hogy azt a bíróság nem nyitott törvényi tényállásnak, hanem kerettényállásnak tekinti.”⁷⁸

Hatásköri előkérdések

Az alkotmányjogi panasz befogadhatósága

Az Abtv. átmeneti rendelkezései alapján az *actio popularis* keretében 2012. január 1. napja előtt benyújtott utólagosnormakontroll-indítványt át lehetett alakítani a büntető törvény elleni alkotmányjogi panasszá, ha az abban megjelölt alkotmányos jogsérelem alaptörvény-ellenességet valósít meg.⁷⁹ Feltehetően ezt tette meg az indítványozó 2012. március 26. napján kelt alkotmányjogi panaszában, amely kifejezetten az Abtv.

74 PACZOLAY 2014, 105–110.

75 Abtv. 37. § (2) bek.

76 Hasonló állásponton általában az Alkotmánybíróság határozatai tekintetében GÁRDOS-OROSZ 2016, 460–461.

77 1978. évi Btk. 216. § (1) bek.

78 3077/2012. (VII. 26.) AB végzés, Indokolás [2].

79 Abtv. 71. § (3) bek.

71. § (3) bekezdésére hivatkozott. Az ilyen indítványokra – a határidőkre vonatkozó rendelkezések kivételével – az Abtv. rendelkezéseit kellett alkalmazni.⁸⁰ Így ilyenkor is érvényesült azon szabály, hogy az Alkotmánybíróság az alkotmányjogi panaszt a bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenesség vagy alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés esetén fogadja be.⁸¹

Az Alkotmánybíróság szerint ezen feltételek egyike sem állt fenn, mivel „az alkotmányjogi panasz konkrét ügy kapcsán felmerült, a bűncselekmény elkövetési magatartását és a bírói gyakorlatot érintő törvényértelmezési kérdésre irányult”. Nem volt több, mint „az előzőekben eljárt bíróságok döntéseinek-meghatározott jogi aspektusból történő-kritikai értelmezése, és amely nem tartalmaz alkotmányjogi szempontokra épített érvelést”. Márpedig „az Alkotmánybíróság feladat- és hatáskörébe nem tartozik bele sem a bírói gyakorlatnak a büntető anyagi jogot érintő, dogmatikai kérdések eldöntését célzó »felülvizsgálata«, sem egy adott bűncselekmény kapcsán az elkövetési magatartások lehetséges körének megállapítása. Az alkotmánybírósági eljárás ugyanígy nem szolgálhat a szakjogág keretei között kimunkált elméleti megállapítások helyességének eldöntésére sem.”⁸²

Ezzel szemben Pokol Béla és Paczolay Péter alkotmánybírók különvéleménye szerint ebben az „ügyben az Abtv. 29. §-a alapján megkívánt alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdést meg lehetett volna állapítani, és a befogadást nem lehetett volna ennek hiányára hivatkozva megtagadni”⁸³ Az 1978. évi IV. törvény 216. § (1) bekezdése ugyanis „csak a műemlékek aktív megrongálását foglalta be a tényállásba. [...] Ennek kiterjesztése a bírói gyakorlat által a passzív magatartással okozott károkozásokra, mindenképpen felveti a nullum crimen sine lege elv sérelmét, melyet az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése alkotmányos elv rangjára emelt. [...] A bírósági gyakorlat általi kiterjesztés tehát az alkotmányos rangra emelt jogelvbe ütközik, és ezért az Alkotmánybíróságnak kötelessége az ez elleni fellépés. [...] Ugyanis azon magatartások bűncselekménnyé nyilvánítása, melyek a törvényi tényállás megfogalmazása és tiszta nyelvi értelme szerint nyilvánvalóan kívül esnek az adott tényálláson, a nullum crimen elv alapján csak a vonatkozó törvényi tényállás törvényhozás általi módosítása útján lehetséges, és nem a bírói gyakorlat által ezekre való kiterjesztéssel. Az európai történelmi tapasztalat épp az így létrejövő számtalan visszaélés nyomán alakította ki a nullum crimen elvet a felvilágosodás szellemi harcai folyamán, és az Alaptörvény az Alkotmánybíróságot többek között ennek az elvnek a védelmére rendelte.”⁸⁴

A nyitott törvényi tényállású bűncselekményekkel kapcsolatos alkotmányjogi panasz befogadása álláspontom szerint az Alkotmánybíróság érvelésének alkalmazásával nem lett volna mellőzhető. Az ilyen tényállások esetén ugyanis – az elkövetési

80 Abtv. 71. § (4) bek.

81 Abtv. 29. §.

82 3077/2012. (VII. 26.) AB végzés, Indokolás [4]-[5].

83 3077/2012. (VII. 26.) AB végzés, Indokolás [13].

84 Pokol Béla és Paczolay Péter különvéleménye a 3077/2012. (VII. 26.) AB végzéshez, Indokolás [12].

magatartás határozatlanságára tekintettel – a szokásosnál nagyobb az esélye bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenességnek.

Az Abtv. 27. §-a szerinti panasszá alakítás kizártsága

A panaszos 2012. március 26. napján kelt panaszában arra is hivatkozott, hogy „a műemlék megrongálása bűncselekmény[ét] a bíróság nem nyitott törvényi tényállásnak, hanem kerettényállásnak tekinti, sérti az Alaptörvénynek a jogállamiság klauzúlját tartalmazó B) cikk (1) bekezdését és a nullum crimen sine lege elvét tartalmazó XXVIII. cikk (4) bekezdését”⁸⁵ Ebben az esetben tehát az Abtv. 26. § (1) bekezdésének megfelelő alkotmányjogi panasz „rejtekeiben” megbújít egy az Abtv. 27. §-án alapuló panasz is.

Ebben a vonatkozásban azonban az Abtv. 71. § (3) bekezdése szerinti átalakításra sem lett volna lehetőség, így az Alkotmánybíróság a bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenesség vagy alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés fennállását⁸⁶ sem vizsgálhatta volna. A büntető jogszabály elleni utólagosnormakontroll-indítványok ugyanis nem alakulhattak át a bírói döntés elleni alkotmányjogi panasszá. Amint ugyanis azt Alkotmánybíróság (egy polgári ügyben) elvi éllel megállapította „a törvényalkotó az Abtv. hatálybalépése (2012. január 1-je) előtt már jogerősen lezárt bírósági eljárások tekintetében nem kívánta megnyitni a valódi alkotmányjogi panasz lehetőségét”⁸⁷.

A bírói döntés alkotmányosságának vizsgálatára való áttérés kizártsága

Az Abtv. akkor sem ad lehetőséget arra, hogy a testület a bírói döntés alkotmányosságát is megvizsgálja (vagy annak vizsgálatára áttérjen), ha egy az utólagosnormakontroll-indítványt a büntető jogszabály elleni alkotmányjogi panasszá alakítottak át. Erre ugyanis csak az Abtv. „26. § alapján indítványozott eljárás” keretében van lehetőség, míg ahhoz önmagában az Abtv. 26. §-ában foglalt feltételek fennállása nem elegendő. Ezzel ellenkező értelmezés ugyanis végső soron ahhoz vezetett volna, hogy a testület közvetetten – az Abtv. 28. §-át kerülőútként használva – a 2012. január 1-je előtt jogerősen lezárt bírósági eljárások tekintetében is lehetővé teszi a bírói döntések alkotmányossága elleni alkotmányjogi panaszt.

85 3077/2012. (VII. 26.) AB végzés, Indokolás [2].

86 Vö. *Az alkotmányjogi panasz befogadhatósága* c. fejezettel.

87 3072/2012. (VII. 26.) AB végzés, Indokolás [11].

Az érdemi alaptörvény-ellenesség

A büntető tényállás és az Alaptörvény

Az Alkotmánybíróság a 1026/B/2000. AB határozat tételeit idézte fel a kerettényállások, illetve a 435/B/1999. AB határozatát a tartalmilag elvontabb tényállási elemek kapcsán. Ezáltal – ugyan még a negyedik módosítás előtt – az Alaptörvényt megelőző gyakorlatát ebben a vonatkozásban továbbra is irányadónak tekintette.⁸⁸ Ezek alapján pedig a műemlék megrongálásnak tényállását (feltehetően) összhangban lévőnek tartotta az Alaptörvénnyel, hiszen a panaszt az Abtv. 29. §-a alapján még befogadhatónak sem tartotta. A különös részi tényállás esetleges meghatározottsága azonban nem teszi mellőzhetővé a kifejezetten a nyitott törvényi tényállások mulasztásos elkövetésére vonatkozó törvényi rendelkezést, amely a hazai büntetőjogból – a némettel szemben – hiányzik. Márpedig az ügy elsősorban éppen ennek hiányát vette fel,⁸⁹ nem pedig önmagában a különös részi tényállás esetleges határozatlanságát.

A bírói ítélet és az Alaptörvény

Ha egy hasonló bírói ítélet ellen alkotmányjogi panaszt 2012. január 1. napja után terjesztenek elő, akkor az Alkotmánybíróság a bírói ítéletek alkotmányellenességét már megvizsgálhatná.⁹⁰ Amennyiben pedig a testület a büntető törvény ellen 2012. január 1. napja után előterjesztett alkotmányjogi panasz alapján jár el, akkor az Abtv. 28. § (2) bekezdése alapján áttérhetne a bírói ítélet alaptörvény-ellenességének vizsgálatára.⁹¹

Pokol Béla és Paczolay Péter alkotmánybírók különvéleménye szerint az érdemi vizsgálatot követően „[...] valószínű a bírói ítélet megsemmisítésére került volna sor”, mivel „az Alkotmánybíróság a már idézett XXVIII. cikk (4) bekezdése alapján köteles [...] az alkotmányjogi panaszban elé terjesztett indítványok alapján megsemmisíteni az olyan bírói ítéleteket”, amelyek túllépnek „a már megadott bűncselekményi kör keretein”.⁹²

Egy hasonló alkotmányjogi panasz befogadását követően a testületnek álláspontom szerint azt kellett volna megállapítania, hogy a bírói ítélet nem volt ellentétes az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésével. Az adott ügyben ugyanis – rendszertani és történeti értelmezés alapján – nyilvánvaló, hogy a tényállás mulasztással is elkövethető. A tényállás egyéb elemei alapján pedig kielégítő mértékben meghatározott volt-e az a keretkitöltő norma, amely adott ügyben a mulasztásos elkövetés alapjául szolgált.

88 3077/2012. (VII. 26.) AB végzés, Indokolás [7]–[8].

89 A törvényi szabályozás kritikája körében megközelítve a kérdést lásd: NAGY 2015, 613–619.

90 Vö. *Az alkotmányjogi panasz befogadhatósága* c. fejezettel.

91 Vö. *Az Abtv. 27. §-a szerinti panaszalakítás kizártsága* c. fejezettel.

92 Pokol Béla és Paczolay Péter különvéleménye a 3077/2012. (VII. 26.) AB végzéshez, Indokolás [13].

Ez azonban nem minden olyan esetben mondható el, amikor a bíróságok nyitott törvényi tényállás mulasztásos elkövetése miatt állapítják meg a felelősséget. Alkotmányossági vonatkozásban különösen az olyan esetek lehet problematikusak, amikor a büntető tényállás megfogalmazása alapján az annak kereteit kitöltő jogszabályok (normák) köre nem azonosítható ilyen pontossággal. Ilyen esetekben az Alkotmánybíróság új hatásköre alkalmat ad azon bírói értelmezési tevékenység felülvizsgálatára is, amelynek során az eljáró bíróság a keretet kitöltő jogszabályt (normát) meghatározza. Ebben a vonatkozásban a bírói döntés alkotmányossága attól is függhet, hogy milyen jogszabályt (normát) tart keretkitöltőnek.

A keretkitöltő normák és az alaptörvény

Az Alkotmánybíróság 2/2016. (II. 8.) AB határozatában nem tért ki kifejezetten arra, hogy az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése vonatkozik-e a büntetőtörvény kereteit kitöltő jogszabályra. A keretkitöltő normát értelmező jogegységi határozat alaptörvény-ellenességét is elsősorban más alkotmányos rendelkezések⁹³ alapján mondta ki.

A büntetőjogi garanciák és keretkitöltő normák viszonyára Cziné Ágnes különvéleménye tért ki, amely szerint „a konkrét esetben az alkotmányossági aggály alapvetően a keretdiszpozíciót kitöltő norma jogi jellegének megítélésére [...] vezethető vissza”.⁹⁴ Részéről arra a következtetésre jutott, hogy a 3/2013. KMJE-ben „értelmezett – keretdiszpozíciót kitöltő – norma nem minősül büntetőjogi normának”.⁹⁵ Azonban álláspontja szerint „alkotmányos követelmény, hogy a kerettényállást kitöltő normákra is tekintettel érvényesüljön a büntetőjogi legalitás alkotmányos elve”.⁹⁶ Cziné Ágnes különvéleményének fenti részeit „összeolvasva” egy olyan jogtétel rajzolódik ki, hogy a büntetőtörvény kereteit kitöltő normák nem minősülnek ugyan büntetőjogi normának, de az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése tekintetében azok jogi sorsát osztják.⁹⁷

A szaktörvény vagy más igazgatási jogszabály rendelkezése természetesen csak akkor mérhető az Alaptörvényben megfogalmazott büntetőjogi garanciák mércéjével, amikor a büntető tényállás kereteit tölti ki. Amennyiben viszont önállóan képezi például közigazgatási vagy polgári jogi jogalkalmazás tárgyát, akkor csak a jogállami meghatározottság általános követelményének fényében vizsgálható.

A fenti jogtételt az Alkotmánybírósági gyakorlatban korábban kifejezetten még nem fogalmazták meg. A megközelítés azonban összhangban van azon – az Alkot-

93 Alaptörvény B) cikk (1) bek., illetve C) cikk (1) bek.

94 Cziné Ágnes különvéleménye a 2/2016 (II. 8.) AB határozathoz, Indokolás [94].

95 Cziné Ágnes különvéleménye a 2/2016 (II. 8.) AB határozathoz, Indokolás [101].

96 Cziné Ágnes különvéleménye a 2/2016 (II. 8.) AB határozathoz, Indokolás [94].

97 Ezen megközelítés hazai jogirodalmi előképpel is rendelkezik, amely szerint bizonyos kerettényállások kodifikációja esetén a keretet kitöltő szabályok megalkotása során kell biztosítani a büntetőjogi alapelvek érvényesítését. WIENER A. 1992, 615–629., illetve ezt követve GULA 2008, 9–25.

mánybíróság gyakorlatában is tükröződő – felfogással, amely a büntetőjogra irányadó garanciák hatókörét a törvények jogalkotói katalogizálásától függetlenül határozza meg.⁹⁸ Ezzel ellenkező nézet pedig éppen azért nem fogadható el, mert akkor a jogalkotó kerettényállások megalkotásával bizonyos kérdések vizsgálatát kivonhatná a büntetőjogra vonatkozó – szigorúbb követelményeket támasztó – alkotmányos garanciák alól.

Ezen megközelítésnek remélhetőleg más ügyek eldöntése tekintetében is komoly jelentősége lesz, még akkor is, ha az jelenleg „csak” különvéleményben szerepel. A különvéleményből ugyanis a későbbiekben könnyen lehet többségi álláspont.⁹⁹

A keretkitöltő normát értelmező jogegységi határozat alkotmányossága

Az Alkotmánybíróság 2/2016. (II. 8.) számú határozatában (elsősorban pedig a kapcsolódó párhuzamos indokolásokban és különvéleményekben) fontos szerepet játszott a büntetőjogi tényállások kereteit kitöltő normákat értelmező jogegységi határozatok (adott esetben a 3/2013. KMJE) alkotmányossága.

Előkérdés: az adójogi tárgyú jogegységi határozat büntetőjogi alkalmazhatósága

Az Alkotmánybíróság számára magától értetődő volt, hogy amennyiben egy adójogi tárgyú jogegységi határozat a büntetőtörvény kereteit kitöltő normát értelmezi, akkor az alkalmazható büntető ügyekben is.

Ezzel szemben Lenkovics Barnabás szerint „a közigazgatási (speciálisan adójogi) tárgykörben meghozott” KMJE „a büntetőeljárásokban – szemben a határozat indokolásában foglaltakkal – eleve nem alkalmazható és nem is alkalmazandó.”¹⁰⁰

Ezen utóbbi álláspont azonban nem fogadható el. Egy másik ügyben az Alkotmánybíróság egyik tanácsa kimondta, hogy kerettényállás esetén „szükségszerű, hogy a bíróság nemcsak a büntetőjogi szabályt, hanem a törvényi tényállást kitöltő más jogszabályt is értelmezi a konkrét tényállás tükrében.”¹⁰¹ Márpedig törvényi tényállást kitöltő más jogszabály (esetünkben az adótörvény) értelmezése tekintetében az arra vonatkozó nem büntetőjogi jogegységi határozat „a bíróságokra kötelező.”¹⁰² Ezen semmit sem változtat az, hogy az adójogi jogszabály nem önmagában, hanem egy büntetőtörvény kereteit kitöltő normaként érvényesül. A jogegységi határozat és az abban értelmezett jogszabály közötti „köldökzsinór” ugyanis akkor is fennmarad, ha az utóbbi közvetlenül büntetőjogi felelősséget alapoz meg.

98 Erre részletesen lásd például: SZOMORA 2011.

99 Ez az első Alkotmánybíróság idején a visszaemlékezések szerint meg is történt. SÓLYOM 2001, 115.

100 Lenkovics Barnabás különvéleménye a 2/2016 (II. 8.) AB határozathoz, Indokolás [104].

101 3037/2014. (III. 13.) AB határozat, Indokolás [23].

102 Alaptörvény 25. cikk (3) bekezdés.

Czine Ágnes szerint a 3/2013. KMJE „alkalmazása elsődlegesen közigazgatási ügyszakban merül fel”.¹⁰³ Adóigazgatási eljárásból valóban sokkal több van, mint adóval kapcsolatos büntető ügyből, így e megállapítása empirikusan nem cáfolható.¹⁰⁴ Akkor viszont nem kizárt (hanem csak kivételes eset lesz) a büntetőjogon kívüli normát értelmező jogegységi határozatok büntető ügyszakban való alkalmazása. Ezt igazolják a különvélemény azon megállapításai is, amelyek szerint lenne lehetőség – mind a büntetőjog szabályai, mind az Alaptörvény alapján – arra, hogy egy közigazgatási tárgyú jogegységi határozatot büntető ügyekben alkalmazzanak (amennyiben az enyhébb megítélést biztosítana az elkövetőnek).¹⁰⁵

Czine Ágnes azonban számos olyan érvet is felhoz, amelyek lényegében azt hivatottak igazolni, hogy a jogegységi határozatok hatálya egyes jogágakra korlátozódik. Így arra is utal, hogy „a Kúria jogegységi tanácsa alappal indulhatott ki abból, hogy a jogegységi határozatban értelmezett norma büntetőjogi relevanciával nem bír”.¹⁰⁶ Hivatkozik arra is, hogy „a jogegységi tanács összetételét nem a Bszi. 34. § (2) bekezdése alapján kellett megállapítani, hanem elegendő volt, hogy csak közigazgatási ügyszakba beosztott bírák vettek abban részt”.¹⁰⁷

Az azonban, hogy a jogegységi határozat meghozatalában ténylegesen milyen tanács működött közre (vagy a Bszi. helyes értelmezése alapján milyen tanácsnak kellett volna eljárnia), egyáltalán nem releváns a jogegységi határozat kötelező erejének hatókörét illetően. Az Alaptörvény alapján ugyanis „a Kúria [...] a bíróságokra kötelező jogegységi határozatot hoz”.¹⁰⁸ Ezzel ellentétes érvelésre csak az adna alapot, ha az Alaptörvény úgy rendelkezne, hogy azon jogegységi határozat kötelező a bíróságra, amelyet az ítélkezési tevékenységének megfelelő szakágú jogegységi tanács hozott.

Czine Ágnes utal arra is, hogy „számos olyan, kifejezetten a büntető szakág területét érintő jogegységi határozat létezik, amely a jogági különbségekre tekintettel, tartalmánál fogva, nem alkalmazható a közigazgatási vagy a polgári eljárásokban, így például az élet és testi épség büntetőjogi védelméről szóló 3/2013. Büntető jogegységi határozat”.¹⁰⁹ Ez a megállapítás a hivatkozott büntető jogegységi határozat vonatkozásában helytálló, de ennek magyarázata pusztán az, hogy az abban értelmezett rendelkezések (például emberölés) alkalmazására kizárólag büntető ügyekben kerül sor. Más büntető jogszabályt értelmező jogegységi határozat alkalmazására azonban kivételesen polgári eljárásban is sor kerülhet. Így például a kártérítési igények elévülési idejét a Ptk. bizonyos esetekben a büntethetőség elévülésére hivatkozással határoz-

103 Czine Ágnes különvéleménye a 2/2016. (II. 8.) AB határozathoz, Indokolás [101].

104 Így például a NAV 2014-ben 34 811 adóellenőrzést végzett, míg 10 048 bűncselekmény miatt 5917 nyomozást indítottak. *NAV évkönyv 2014.*, 32., 34., 52., 53.

105 Czine Ágnes különvéleménye a 2/2016. (II. 8.) AB határozathoz, Indokolás [101].

106 Czine Ágnes különvéleménye a 2/2016. (II. 8.) AB határozathoz, Indokolás [99].

107 Czine Ágnes különvéleménye a 2/2016. (II. 8.) AB határozathoz, Indokolás [100].

108 Alaptörvény 25. cikk (3) bek.

109 Czine Ágnes különvéleménye a 2/2016. (II. 8.) AB határozathoz, Indokolás [100].

za meg,¹¹⁰ ilyenkor viszont ezt az utóbbi időtartamot a polgári bíróságnak is az 1/2005 BJE határozat alapján kell megállapítania.¹¹¹

A jogegységi határozat ügyszakok vagy jogágak szerinti besorolása nem érinti az abban szereplő értelmezés alkalmazási körét. A jogegységi határozat mindkét vonatkozásban az abban értelmezett jogi norma sorsát osztja. Így a 3/2013. KMJE az abban értelmezett norma alapján a közigazgatási-munkaügyi ügyszakba (jogágilag az adójogba) tartozik, de ettől függetlenül (az adótörvényhez hasonlóan) alkalmazható a büntetőbíróság által is. Abszurd lenne ugyanis az adótörvény tekintetében elfogadni a büntetőjogi alkalmazás lehetőségét, de ezzel ellentétes következtetésre jutni az azt értelmező jogegységi határozat tekintetében. Ettől függetlenül természetesen az elképzelhető, hogy az adójogi norma bizonyos értelmezése (és akár az azt előíró jogegységi határozat) a büntetőjog alkalmazása esetén nem irányadó. Ez azonban nem a jogegységi határozat ügyszakától (jogági besorolásából), hanem a büntetőtörvény speciális rendelkezéséből, illetve az arra vonatkozó alkotmányos garanciákból eredhet.¹¹²

A garancia tartalma

Az Alkotmánybíróság többsége az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésének megsértését a 3/2013. KMJE kapcsán nem vizsgálta. Mivel azonban megállapította az Alaptörvény C) cikk (1) bekezdés és a B) cikk (1) bekezdésének sérelmét, ez lényegében (impliciten) a XXVIII. cikk (4) bekezdésének megsértését is jelentette.

Czine Ágnes szerint lényegében a jogegységi határozat is „a büntetőjogi felelősségre kiható és súlyosabb büntetést eredményező új norma”, amelynek „visszamenőleges alkalmazhatóságát a büntetőjogi legalitás fentiekben bemutatott alkotmányos elvei (nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege) is kizárják”.¹¹³ Ezen érvelésének kiindulópontja azonban nincs összhangban különvélemény azon részével, amely szerint a jogegységi határozat az értelmezés körében marad, nem tekinthető jogalkotásnak.¹¹⁴

Varga Zs. András szerint „nem lehet vitás, hogy a [...] jogegységi határozat büntető ügyekben a visszaható hatály tilalmára tekintettel nem alkalmazható”.¹¹⁵ Ezt az álláspontját azonban kifejezetten azzal együtt fogalmazta meg, hogy a KMJE

110 Így „bűncselekménnyel okozott kár esetén [...] a követelés öt éven túl sem évül el mindaddig, amíg a bűncselekmény büntethetősége el nem évül”. 1959. évi Ptk. 360. § (4) bekezdés második mondat, illetve Ptk. 6:533. § (1) bek.

111 A jogegységi határozat iránymutatásának egyes elemeit a Btk. 28. § (1) bekezdése kodifikálta, ez azonban tanulmányom érvelésén nem változtat, hiszen a 2013. július 1. előtti elkövetett cselekmények esetén az elévülés félbeszakadására – a 2013. július 1. előtti elbírálás esetén mindig, az ezt követő elbírálás esetén pedig főszabály szerint – az 1978. évi Btk. 35. § (1) bekezdését kell alkalmazni, amit viszont a 1/2005. BJE alapján kell értelmezni.

112 Vö. *A garancia tartalma* c. fejezettel.

113 Czine Ágnes különvéleménye a 2/2016 (II. 8.) AB határozathoz, Indokolás [101].

114 Czine Ágnes különvéleménye a 2/2016 (II. 8.) AB határozathoz, Indokolás [72]–[82].

115 Varga Zs. András párhuzamos indokolása a 2/2016 (II. 8.) AB határozathoz, Indokolás [66].

hatalommegosztás elvének sérelméből eredő alkotmányellenességét – más alkotmánybírók álláspontjához csatlakozva – tagadja.¹¹⁶

Ennek alapján álláspontja úgy összegezhető, hogy a jogegységi határozat olyan értelmezést ad, amely a hatalommegosztás elvét, illetve a jogállamiság elvét nem sérti, de a visszaható hatály speciális büntetőjogi vonatkozású tilalmát igen. Ez egy dogmatikailag képviselhető álláspont, azonban annak kapcsán mindenképpen részletesebb megvilágítást érdemelt volna részéről ennek magyarázata. Ennek körében elsősorban arra lehetett volna kifejezetten utalni, hogy a büntetőjogi felelősségre (akár közvetlen) kihatással lévő jogszabályok esetén az értelmezés alkotmányos határai máshol húzódnak (azaz szűkebbek). Ennek keretében érvként azt is fel lehetett volna hozni, hogy amennyiben az adott ügyre az Alaptörvény XVIII. cikk (4) bekezdése is alkalmazható, akkor erre figyelemmel az Alaptörvény 28. cikkéből eredő kötelezettség érvényesülésének is szűkebb tere van.¹¹⁷

Pokol Béla szerint „a jogegységi határozat kiterjesztette a Btk. [...] tényállásának kereteit. Ezzel a nullum crimen sine lege elvet sértette meg, amelyet az Alaptörvény XXVIII. cikkének (4) bekezdése mint az egyik büntetőjogi garanciát alaptörvényi szintre emelt. Ezen alaptörvényi garancia miatt csak a törvényhozó tudta ezt a dilemmát orvosolni a törvény módosításával, és a [j]ogegységi [h]atározat ezt nem tehetette meg a törvénymódosítás előtti időszakra, mert ez szemben állt az Alaptörvény XXVIII. cikkének (4) bekezdésével.”¹¹⁸

Pokol fenti álláspontjának olyan értelmezése is lehet, hogy a KMJE akkor is alaptörvény-ellenes lenne, ha az értelmezett jogszabály hatálybalépésével egyidejűleg (joggyakorlat továbbfejlesztésének igényével) született volna. A jogegységi határozat tehát felelősséget alapító bírói jogként sérti az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdését.

Amennyiben a jogegységi határozat meg nem engedett módon „kiterjesztette” a Btk. tényállásának kereteit, akkor felmerül (sőt valószínű) az is, hogy ezzel a C) cikk (1) bekezdését, illetve (szükségképpen visszaható hatályú alkalmazásra figyelemmel) a B) cikk (1) bekezdését is sérti. Pokol Béla indokolásának teljességéhez tehát szükséges lett volna annak kifejezett magyarázata is, hogy a jogegységi határozat miért csak a szigorúbb büntetőjogi garanciákat sérti, a minden jogágra irányadó alkotmányos standardokat miért nem.

Ha viszont a 3/2013. KMJE nem sértette sem az Alaptörvény C) cikk (1) bekezdését, sem B) cikk (1) bekezdését, akkor annak vonatkozásában felmerülhetett volna – elsősorban a 16/2014. (V. 22.) AB határozatra figyelemmel¹¹⁹ – a következő érvelés: a 3/2013. KMJE, mivel a jogértelmezés keretein belül marad, nem sérti

116 Varga Zs. András párhuzamos indokolása a 2/2016 (II. 8.) AB határozathoz, Indokolás [70].

117 Ez azonban semmiképpen nem jelenti azt, hogy a teleologikus értelmezés az Alaptörvény alapján a büntetőjogban ne lenne érvényesíthető. A büntető jogszabály teleologikus értelmezését elfogadja például 16/2013. (VI. 20.) AB határozat, Indokolás [21].

118 Pokol Béla különvéleménye a 2/2016 (II. 8.) AB határozathoz, Indokolás [112].

119 Vö. A *garancia tartalma* c. fejezettel.

az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésében megfogalmazott büntetőjogi garanciát sem. Alaptörvény-ellenesség megállapítására különösen azért nem volt indok, mert a jogegységi határozat jelen ügyben is a jogszabály egyik (a gyakorlatban már létező) értelmezését tette kötelezővé.¹²⁰

Ezt az utóbbi álláspontot azonban kifejezetten – érdekes módon – egyik alkotmánybíró sem képviselte. Ezen hipotetikus érvelés legfeljebb Sulyok Tamás álláspontjával egyeztethető össze. Amint ugyanis azt e címben láttuk Pokol Béla kifejezetten, míg Varga Zs. András hallgatólagosan az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésének sérelmét állapítja meg, míg Czine Ágnes (részben ezen rendelkezés alapján) a KMJE büntető ügyekben való alkalmazásának lehetőségét is tagadja.

Az alaptörvény-ellenesség jogkövetkezményei

A megsemmisítés

Az Alkotmánybíróság 2/2016. (II. 8.) számú határozata megsemmisítette a 3/2013. KMJE-t. Varga Zs. András ezt csak azért támogatta, mert „megakadályozza a jogegységi határozat alkalmazását büntető ügyekben”,¹²¹ de azt nem tartja a legjobb megoldásnak.¹²²

Czine Ágnes szerint a büntetőtörvényt értelmező 1/1999. BJE, illetve az Alaptörvény XXVIII. cikke alapján kizárt a KMJE büntető ügyekben való (szükségképpen visszaható hatályú) alkalmazása,¹²³ így (ha ezt nem is mondja ki kifejezetten) annak megsemmisítése nem szükséges.

A megsemmisítés hatálya

Az Alkotmánybíróság „a *nullum crimen sine lege* és *nulla poena sine lege* elvét figyelembe véve, a jogbiztonság követelményének érvényre juttatása érdekében a jogegységi határozatnak a közzétételére visszamenőleges hatályú megsemmisítése mellett döntött”.¹²⁴

Ha az alaptörvény-ellenesség elsődleges indoka valóban a hatalommegosztás elvének sérelme volt, akkor a jogegységi határozatot már önmagában ennek alapján *ex tunc* hatállyal kellett volna megsemmisíteni. Ez összhangban lett volna a testület

120 „A jogegységi eljárás kezdeményezésének indoka az volt, hogy az adóhatósági eljárásokat követően indult közigazgatási perekben a Kúria két pénzügyi ítélkező tanácsa – azonos történeti tényállás mellett, azonos időszakra nézve és azonos jogszabályi keretek között – érdemben eltérően határozta meg az ingó átruházás következményeit.” Vö. 2/2016 (II. 8.) AB határozat, Indokolás [11].

121 Varga Zs. András párhuzamos indokolása a 2/2016 (II. 8.) AB határozathoz, Indokolás [67].

122 Vö. *Büntetőjog-specifikus alkalmazási tilalom* c. fejezet.

123 Czine Ágnes különvéleménye a 2/2016 (II. 8.) AB határozathoz, Indokolás [101].

124 2/2016 (II. 8.) AB határozat, Indokolás [51].

korábbi (más normák közjogi érvénytelenségével kapcsolatos) gyakorlatával is.¹²⁵ Ehhez viszont semmi szükség nem volt a testületnek a *nullum crimen* elv (azaz büntetőjogi garancia) sérelmére hivatkozni.

A büntetőeljárások felülvizsgálata

Az Alkotmánybíróság megállapította a KMJE „alaptörvény-ellenességét, ezért az Abtv. 45. § (6) bekezdésének alkalmazásával elrendelte az alaptörvény-ellenesnek minősített jogegységi határozat alkalmazásával lefolytatott jogerősen lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatát”.¹²⁶ Erre azonban csak akkor kerülhet sor, ha „a terhelt még nem mentesült a büntetett előléthez fűződő hátrányos következmények alól, vagy a kiszabott büntetés, illetőleg az alkalmazott intézkedés végrehajtása még nem fejeződött be, vagy a végrehajthatósága még nem szűnt meg”.¹²⁷

A többi ügyben a keretkitöltő normát értelmező jogegységi határozat ex tunc megsemmisítésére figyelemmel alkalmazható a büntető anyagi jog szabályainak megsértésén alapuló felülvizsgálat is.¹²⁸ Ehhez azonban az is szükséges, hogy – legalábbis e rendelkezés szempontjából – a büntető anyagi jog szabályainak megsértése fogalmat úgy értelmezzük, hogy az magában foglalja a büntetőtörvény kereteit kitöltő norma (a megsemmisített jogegységi határozatból eredően) alaptörvény-ellenes értelmezését is.¹²⁹

Büntetőjog-specifikus alkalmazási tilalom

Varga Zs. András veti fel, hogy az Alkotmánybíróságnak „döntésével meg kellett akadályoznia a jogegységi határozat alkalmazását büntető ügyekben”, amely „hatás elérhető lett volna a jogegységi határozat kíméletével olyan módon is, hogy az Alkotmánybíróság határozatának rendelkező részében a büntetőügyekben alkalmazás tilalmát mondja ki”.¹³⁰

Ha a 3/2013. KMJE kizárólag akkor minősül alaptörvény-ellenesnek, ha a büntetőtörvény kereteit kitöltő normát értelmez, akkor a testületnek a megsemmisítés helyett valóban a büntetőügyekre való alkalmazhatóság tilalmát kellett volna kimondania. Ezzel ugyanis az Alkotmánybíróság úgy küszöbölte volna ki a fokozott követelményeket támaztó büntetőjogi garanciák sérelméből eredő alaptörvény-ellenességet, hogy nem töröl el az Alaptörvénnyel összhangban lévő rendes bírósági jogértelmezést. Kizárólag a büntetőjogi vonatkozású alaptörvényi garancia sérelmére tekintettel viszont

125 Vö. 5/2012. (XII. 29.) AB határozat V. pont, amelyet 2013. évi CXXXI. 11. § (10) bekezdése az Abtv. módosításával [Abtv. 45. § (1a) bek] kodifikált is. Hatályos 2013. augusztus 1. napjától.

126 2/2016. (II. 8.) AB határozat rendelkező rész 2. pont, illetve Indokolás [53].

127 Be. 416. § (1) bek. e) pont.

128 Be. 416. § (1) bek. a) pont.

129 Ezt támasztja alá (ha nem is mondja ki kifejezetten) a Kúria Bfv. III. 707/2012. – BH 2013. 147. döntése.

130 Varga Zs. András párhuzamos indokolása a 2/2016 (II. 8.) AB határozathoz, Indokolás [68.].

a jogegységi határozat megsemmisítése nem tekinthető szerencsésnek, mivel ez kizárja egy az Alaptörvénynek megfelelő kötelező jogértelmezés érvényesülését tisztán közigazgatási ügyekben is.¹³¹

Varga Zs. András szerint „a megsemmisítés helyett a büntetőügyekben való alkalmazás tilalma azért lett volna célravezetőbb, mert a jogegységi határozat még csak nem is utal arra, hogy büntetőügyekben alkalmazni kellene, és ezt erősíti az is, hogy meghozatalában csak a Kúria közigazgatási kollégiuma vett részt (öttagú jogegységi tanács)”.¹³² Álláspontom szerint ezek a körülmények ebben a vonatkozásban is közömbösek,¹³³ a büntetőügyekben való alkalmazás tilalmának alapja ugyanis a fokozott követelményeket támasztó büntetőjogi garanciák érvényesítése. Ezek alapján viszont olyan alaptörvény-ellenes jogegységi határozat büntetőügyekben való alkalmazását is ki lehetne zárni, amelyet nem a büntető ügyszakban hoztak, de maga utal arra, hogy azt a büntetőeljárásban is alkalmazni kell, illetve olyanét is, amelyet a Kúria héttagú jogegységi tanácsa hozott.

Varga Zs. András utal arra is, hogy jogágspecifikus alkalmazási tilalmat „az Abtv. látszólag nem ismer. A *qui potest maius, potest et minus* elv alkalmazásával levezethető lett volna, hogy ha az Alkotmánybíróság jogosult a jogegységi határozat megsemmisítésére, azaz teljes kiiktatására a jogrendszerből, akkor jogosult a részleges alkalmazhatóság kimondására is”.¹³⁴ A részleges alkalmazhatóság kimondására az Alkotmánybíróságnak nemcsak az Abtv. fenti (logikai) értelmezése, hanem tételes szabályai alapján is lett volna hatásköre. Az Abtv. 37. § (2) bekezdés második mondata alapján ugyanis megfelelően alkalmazható az Abtv. 46. § (3) bekezdése, amely alapján „az Alkotmánybíróság hatáskörei gyakorlása során folytatott eljárásában határozattal megállapíthatja azokat az Alaptörvény szabályozásából eredő, és az Alaptörvény rendelkezéseit érvényre juttató alkotmányos követelményeket, amelyeknek a vizsgált [...] jogszabály alkalmazásának meg kell felelnie”. Álláspontom szerint ezek körébe beletartozhat bizonyos esetekre (esetünkben büntető ügyekre) nézve egy nem a büntető ügyszakban hozott jogegységi határozat alkalmazásának kizárása is.

Czine Ágnes nem tartotta szükségesnek kifejezett alkotmányos követelmény megállapítását a KMJE büntetőjogi alkalmazásának kizárásához. Ebben a vonatkozásban elegendőnek tartotta, ha a bíróságok ehhez a Btk. 2. §-át, az azt értelmező 1/1999. számú büntető jogegységi határozatot, illetve az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdését alkalmazzák. Ezzel lényegében (ha nem is kifejezetten) azt az álláspontot képviseli, hogy a 3/2013. KMJE és az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésének konfliktusa végső soron az előbbi instrumentum rendes bírósági (szükség esetén alkotmányharmonikus) értelmezésével oldandó meg.

131 Ezt a problémát veti fel a Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának elemzése is. 2016.El.II.

JGY.K.1. 14. Forrás: www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/alaptorveny_osszefoglalo_velemenypdf (2017. 12. 01.)

132 Varga Zs. András párhuzamos indokolása a 2/2016 (II. 8.) AB határozathoz, Indokolás [69].

133 Vö. *Előkérdés: az adójogi tárgyú jogegységi határozat büntetőjogi alkalmazhatósága* c. fejezettel.

134 Vö. Varga Zs. András párhuzamos indokolása a 2/2016 (II. 8.) AB határozathoz, Indokolás [68.].

Álláspontom szerint a 3/2013. KMJE büntetőjogi alkalmazásának kizárását (ha a tesztet azt választotta volna) semmiképpen sem lett volna felesleges az AB határozatának rendelkező részében is szerepeltetni. Különösen azért, mert az alkotmányossági probléma büntetőjogi alkalmazásnak kizárásával való (egyébként szerintem is legitim) megoldása a bírói gyakorlatban nem feltétlenül merült volna fel. Az Alkotmánybíróság eljárását kezdeményező büntető bíróság indítványában ugyanis nem szerepelt hivatkozás az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésére,¹³⁵ indítványának kiegészítésében pedig kizárólag a 3/2013. KMJE megsemmisítését kérte.¹³⁶

A büntető törvény visszaható hatályát a keretkitöltő normák változása esetén értelmező jogegységi határozat (és annak alkalmazásának) alkotmányossága

Alkotmányossági aggályok felmerültek a Legfelsőbb Bíróság azon 1/1999. számú büntető jogegységi határozatával (továbbiakban 1/1999. BJE) szemben (alkalmazása kapcsán), amely a büntetőtörvény visszaható hatályára vonatkozó rendelkezések alkalmazhatóságát értelmezi keretkitöltő normák változása esetén.

A büntetőjogi előkérdések

A hivatkozott jogegységi határozat rendelkező része szerint amennyiben a büntetőtörvény „keretét kitöltő jogszabályi rendelkezésekben a bűncselekmény elkövetése után olyan mérvű változás következik be, amely a kötelezettség megszüntetésével vagy a tilalom feloldásával az addigi büntetőjogi védelmet megszünteti, e változás [...] a Btk. 2. §-ának második mondatára figyelemmel az elbíráláskor hatályban lévő büntetőjogi szabályozás visszaható hatályú alkalmazását alapozza meg.”¹³⁷

Az egyik ügyben a Békés Megyei Bíróság által megállapított tényállás szerint az V. r. vádlott (az I. r. vádlott rábírására) 2005. december 11. napján 12 üveg magyar zárjegy nélküli krémlikört és összesen 19 450 karton magyar adójegy nélküli cigarettát hozott be vámvizsgálat nélkül Romániából Magyarországra. Az elkövetéskor hatályos büntető törvényt alkalmazta. Ennek alapján a vádlottakat (többek között) az 1978. évi Btk. 312. §-a (1) bekezdésének a) pontjában meghatározott és a (2) bekezdés c) pontja szerint minősülő felbujtóként elkövetett csempészet büntette miatt mondta ki bűnösnek.¹³⁸

A Szegedi Ítéltábla szerint az elsőfokú bíróság a vádiratban foglalt cselekményeket tévesen minősítette csempészet büntettének. Azok megvalósítását követően ugyanis „2007. január 1. napjával Románia az Európai Unió tagjává vált. Márpedig az Európai Közösség Tanácsa által elfogadott a közösségi Vámkódex létrehozásáról

135 Zalaegerszegi Törvényszék 110/2015/8.

136 Zalaegerszegi Törvényszék 110/2015/10.

137 1/1999 BJE, rendelkező rész. A jogegységi határozat foglalkozik a „meghatározott időre szóló jogszabályok” kérdésével is, amelyet e tanulmányban nem tárgyalok.

138 Békés Megyei Bíróság 12.B.279/2007/74.

szóló 2913/92/EGK rendelet 3. cikk (1) bekezdése szerint mind a Magyar Köztársaság, mind Románia területe közösségi vámterület, amelyből következően a Románia területén lévő áruk elveszítették a nem közösségi áru, tehát a vámáru jellegüket. A rendelet 4. cikk 7. pontja szerinti közösségi áruk pedig vámteher nélkül továbbíthatók, s ezáltal a csempészet elkövetési tárgyai nem lehetnek.” Így „Románia uniós csatlakozása folytán a vádlottak a csempészet bűncselekménye miatt már nem vonhatók felelőségre”. Az ítéletábra szerint „a magyar zárjegy és adójegy nélküli jövedéki termékeknek az országba való behozatalával a vádlottak cselekménye a jövedékkel visszaélés bűncselekményének megállapítására alkalmas[,] amely az elkövetés és az elbírálás idején is ugyanúgy volt büntetendő”, de ez a bűncselekmény „nem kerülhetett az ítéletben az elkövetéskor megállapításra” látszólagos halmazatra tekintettel. Az ítéletábra szerint viszont egy „cselekményt csakis akkor lehet valamilyen bűncselekménynek minősíteni, ha az a cselekmény kimeríti az adott bűncselekmény törvényi tényállási elemeit az elkövetéskor és az elbíráláskor is”. Így „tekintettel arra, hogy a csempészet bűncselekményét az elbíráláskor már nem lehet megállapítani a tényállásbeli esetben, ezért a másodfokú bíróság a vádlottak cselekményét a[z 1978. évi] Btk. 311. § (1) bekezdésébe ütköző, de a (3) bekezdés a) pontja szerint minősülő jövedékkel visszaélés büntetnének minősítette”.¹³⁹

Az ügyben felülvizsgálati eljárásban eljáró Legfelsőbb Bíróság előtt a II. r. vádlott védője azt az álláspontját fejtette ki, hogy az 1978. évi „Btk. 2. §-ának azon értelmezés felel meg, hogy a cselekmény az elkövetéskor hatályos jogszabályok szerinti csempészet büntetettét már nem valósítja meg, ugyanakkor jövedékkel visszaélés büntetnének, mivel ez a szigorúbb büntetőtörvény visszaható hatályát eredményezné, nem értékelhető”.¹⁴⁰

A Legfelsőbb Bíróság szerint „az ítéletábra a[z 1978. évi] Btk. 2. §-ára és az 1/1999. BJE határozatra volt figyelemmel, amikor megállapította, hogy Románia Európai Unióhoz csatlakozása folytán a vádlottak csempészet bűncselekménye miatt már nem vonhatók felelőségre, mivel az uniós országokba tartozó áruk közösségi áruk, ezért csempészet tárgyai nem lehetnek”. Az ítéletábra a Legfelsőbb Bíróság szerint „a bírói gyakorlatnak megfelelően (BH 1997/431. szám) vizsgálta, hogy cselekményük megvalósított-e más olyan bűncselekményt, amely az elkövetéskor és jelenleg is bűncselekmény. A jövedékkel visszaélés bűncselekménye a Btk. elkövetéskor és elbírálás idején hatályos rendelkezései szerint is büntetendő volt. A vádlottak azon cselekménye pedig, amellyel zárjegy és adójegy nélküli jövedéki termékeket hoztak be és szállítottak, a jövedékkel visszaélés bűncselekményének megállapítására alkalmas. Ehhez képest, jóllehet az elbírálás idején a cselekmény csempészetként nem büntethető, ez nem akadály a bűnösség jövedékkel visszaélésben való kimondásának. Egyébként is, amennyiben a csempészet büntetendő lenne, úgy az (látszólagos) halmazatot alkotna a jövedékkel visszaéléssel, és a specialitás elvének alkalmazása zárná ki a jövedékkel visszaélés halmazati megállapítását. Azzal viszont, hogy az elbírálás

¹³⁹ Szegei Ítéletábra Bf.II.8/2009/9.

¹⁴⁰ Legf. Bír. Bhar.I.390/2009. – BH 2010. 236. = EH 2010 2119.

idején a csempészet már nem büntetendő, elhárul az akadály a jövedékkel visszaélés megállapíthatóságával kapcsolatban.” Mivel pedig az 1978. évi „Btk. 311. §-a szerinti jövedékkel visszaélés büntette tekintetében az elkövetéskori és a másodfokú elbírálás idején hatályos törvényi rendelkezések azonosak voltak, az sem merülhet fel, hogy a cselekmény jövedékkel visszaéléskénti minősítése a[z 1978. évi] Btk. 2. §-ával elentétes lenne. Ez a jogi helyzet a harmadfokú elbírálás idejére sem változott meg.”¹⁴¹

A jogirodalomban ennek kapcsán arra mutattak rá, hogy az ítélőtábla az 1/1999. BJE alkalmazásával a vádlottakat „súlyosabb bűncselekményben mondta ki bűnösnek, mint amilyenért az elkövetés idején [...] felelt[ek] volna”¹⁴² Márpedig „a vádlott jogállami keretek között nem kerülhet olyan helyzetbe, hogy az időmúlás [és a keretkitöltő norma változása] miatt a büntetőjogi felelőssége a súlyosabb cselekményért kerüljön megállapításra”. Az ügyben az 1978. évi Btk. 2. §-a de facto a vádlott terhére, *in peius* érvényesült, ami elfogadhatatlan. A „szigorúbb büntetőtörvénynek” ugyanis „visszaható ereje nem lehet”¹⁴³

Az 1/1999. BJE és az Alaptörvény

Hatáskör előkérdés

Az Alaptörvény alapján a jogegységi határozatok alkotmányossági kontrollja már az Alkotmánybíróság explicit hatásköre, amelyre alkotmányjogi panasz, illetve bírói kezdeményezés alapján is sor kerülhet.¹⁴⁴

Különösen bonyolult jogértelmezési kérdéseket vetett fel azonban, hogy büntető jogegységi határozat (nevezetesen 1/1999. BJE) ellen az 1989. évi Abtv. alapján előterjesztett utólagosnormakontroll-indítvány fenntartható-e alkotmányossági panaszként.

Az indítványozó ráadásul eredetileg egy régi alkotmányjogi panaszban kezdeményezte az 1/1999. BJE alkotmányellenességének vizsgálatát. Az Alkotmánybíróság 2010. május 11-én felhívta az indítványozót, hogy igazolja: a végzést mikor kézbesítették a részére. A felhívást követően a panaszt – figyelemmel arra, hogy a végzést 2010. január 8-án kézbesítették, vagyis a panasz elkésett – az indítványozó jogi képviselője absztrakt normakontrollra irányuló kérelemként tartotta fenn.¹⁴⁵

Az Alaptörvény hatálybalépése után az Alkotmánybíróság az indítványozót az eljárás megszűnésének megállapításáról és arról tájékoztatta, hogy indítványát alkotmányjogi panaszként terjesztheti elő, ha ennek törvényi feltételei fennállnak. Az indítványozó 2012. március 14-én érkezett beadványában az Abtv. 26. § (1) bekez-

141 Legf. Bír. Bhar. I.390/2009. – BH 2010. 236. = EH 2010 2119.

142 GELLÉR 2012, 152.

143 CSOMÓS 2014, 32–38.; 34.

144 Abtv. 37. § (2) bek.

145 3023/2012. (VI. 21.) AB végzés, Indokolás [1].

dése alapján alkotmányjogi panaszt nyújtott be, és kérte annak megállapítását, hogy az 1/1999. BJE az Alaptörvénybe ütközik.¹⁴⁶

Az Alkotmánybíróság – a gyakorlatában akkoriban uralkodó állásponttal – összhangban azt vizsgálta, hogy az Abtv. 71. § (3) bekezdése alapján a 2012. január elseje előtt utólagosnormakontroll-indítványt lehet-e az Abtv. 26. § (2) bekezdése szerinti alkotmányjogi panasszá átalakítani. Ebben a vonatkozásban pedig megállapította, hogy az 1/1999. BJE megsemmisítésére irányuló ügyben az Abtv. 26. § (2) bekezdésében foglalt alkotmányjogi panasz alkalmazásának azonban nem voltak meg a feltételei.¹⁴⁷

A testület nem is vizsgálta, hogy az ilyen utólagosnormakontroll-indítvány az Abtv. 26. § (1) bekezdése szerinti alkotmányjogi panasszá átalakítható-e. Ez a büntetőjogi tárgyú indítványok mikrokozmoszában azért különösen furcsa, mert a testület – minden további indokolás nélkül – az Abtv. 26. § (1) bekezdése szerinti alkotmányjogi panasszá alakította át például az önkényuralmi jelképpel kapcsolatos ügyben előterjesztett utólagosnormakontroll-indítványt.¹⁴⁸

Lévay Miklós különvéleménye szerint „az alkotmányjogi panaszt az Alkotmánybíróságnak érdemben el kellett volna bírálnia”.¹⁴⁹ Álláspontja szerint a „2012. január 1-jén az Alkotmánybíróság előtt utólagos absztrakt normakontroll címén folyamatban volt ügyek indítványozói számára az Abtv. 71. § (3) bekezdése biztosítja, hogy indítványukat 2012. március 31-ig – az Abtv. 26. §-ában foglalt feltételeknek megfelelően – alkotmányjogi panasszá alakítsák”.¹⁵⁰ Az „átalakított indítvány” ugyanis Lévay Miklós szerint „mindenben megfelel az Abtv. 26. § (1) bekezdése szerinti, illetve az Abtv. egyéb rendelkezéseiben támasztott formai és tartalmi feltételeknek; így az indítványozó igazolta érintettségét (minthogy az alapügy terheltje volt), s az állított alapjogi sérelem (a súlyosabb jogszabály visszaható hatályú alkalmazása) pedig alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés”.¹⁵¹

Lévay Miklós arra is utal, hogy szerinte az Abtv. 71. § (3) bekezdése „nem tesz különbséget az ügyek között az eljárás »előléte« (korábban alkotmányjogi panaszról átalakított utólagos normakontroll vagy célzottan benyújtott utólagos normakontroll) szempontjából”.¹⁵² Erre figyelemmel viszont nem hathatott ki a megítélésre az ügyre azon specialitása sem, hogy az utólagos normakontroll előzménye egy eredetileg – a korábbi Abtv. szerint elkésett – alkotmányjogi panasz volt. Az átalakításnak ugyanis akkor is meg kellett volna történnie, ha az ügyben alkotmányjogi panaszt meg sem kíséreltek volna benyújtani, hanem az *actio popularis* jogosultság keretében benyújtott utólagosnormakontroll-indítvány háttérében – ahogy az szokásos is volt¹⁵³ – egyéni érdek és jogsérelemek húzódtak volna meg.

146 3023/2012. (VI. 21.) AB végzés, Indokolás [2].

147 3023/2012. (VI. 21.) AB végzés, Indokolás [7]-[8].

148 Így például 4/2013. (II. 21.) AB határozat, Indokolás [3].

149 3023/2012. (VI. 21.) AB végzés, Indokolás [14].

150 3023/2012. (VI. 21.) AB végzés, Indokolás [11].

151 3023/2012. (VI. 21.) AB végzés, Indokolás [13].

152 3023/2012. (VI. 21.) AB végzés, Indokolás [12].

153 GÁRDOS-OROSZ 2016, 450.

Az érdemi alkotmányossági kérdés

Ha viszont 2012. január 1. napja után terjesztenek elő alkotmányjogi panaszt az 1/1999 BJE ellen, akkor az Alkotmánybíróságnak az Abtv. 26. § (1) bekezdése és az Abtv. 37. § (2) bekezdés alapján már módja lesz ezen bírósági elvi irányítási eszköz alkotmányosságának vizsgálatára. A jogegységi határozat elleni alkotmányjogi panasz esetében „az eljárásra [...] a jogszabályok felülvizsgálatára vonatkozó szabályokat kell alkalmazni”.¹⁵⁴

Ennek kapcsán az Alkotmánybíróságnak elsőként abban a kérdésben kellene állást foglalnia, hogy a súlyosabb törvény visszaható hatályú alkalmazása a jogegységi határozatból ered-e. Az indítványtól eltérően ugyanis álláspontom szerint a jogegységi határozat csak akkor alaptörvény-ellenes, ha előírja (nem pedig csak „lehetővé teszi”¹⁵⁵) a súlyosabb büntetőtörvény visszaható hatályú alkalmazását. Márpedig erről nincs szó, hiszen a jogegységi határozat értelmezhető (lett volna) olyan módon, hogy az nem vezet a súlyosabb büntetőtörvény visszaható hatályú alkalmazásához. Ennek alapja egy olyan megfontolás érvényesítése lett volna, hogy a keretkitöltő norma változása csak akkor vezet az elbíráláskor hatályos jogszabály visszaható hatályú alkalmazásához, ha a büntetőtörvény változása is ilyen kihatással járna (azaz az elbíráláskori megítélés kedvezőbb). Márpedig a büntetőtörvény is számos esetben úgy változik meg, hogy az nem vezet az elbíráláskor hatályos jogszabály visszaható hatályú alkalmazásához (így például látszólagos halmazatban háttérbe szoruló bűncselekmény tényállását hatályon kívül helyezik).

Az 1/1999. BJE alkalmazása és az Alaptörvény

Az ügy fenti részletesebb elemzése alapján az is felvetődik, hogy ebben az ügyben nem is az indítványban támadott 1/1999. BJE, hanem csak annak bírósági alkalmazása volt alkotmányellenes.

A hatásköri előkérdések

A jogegységi határozat elleni utólagosnormakontroll-indítványokat azonban – a jogszabály elleni utólagosnormakontroll-indítványokhoz¹⁵⁶ hasonlóan – nem lehetett a bírói döntés elleni alkotmányjogi panasszá átalakítani.

Ha pedig az Alkotmánybíróság az 1/1999. BJE ellen irányuló utólagosnormakontroll-indítványt mégis átalakítja alkotmányjogi panasszá,¹⁵⁷ akkor sem lett volna törvényes

¹⁵⁴ Abtv. 37. § (2) bek. második mondat.

¹⁵⁵ 3023/2012. (VI. 21.) AB végzés, Indokolás [2].

¹⁵⁶ A büntető jogszabály elleni utólagosnormakontroll-indítványokra vö. *Az alkotmányjogi panasz befogadhatósága* c. fejezettel.

¹⁵⁷ Vö. *A hatásköri előkérdések* c. fejezettel.

lehetősége arra, hogy az Abtv. 28. §-ára hivatkozással az jogegységi határozatot alkalmazó bírói döntések alkotmányosságát (is) megvizsgálja.¹⁵⁸

Az érdemi alkotmányossági kérdés

Ha viszont a bíróságok 2012. január 1. napját követően hasonló jogértelmezést követnek, akkor azok ellen a döntések ellen az Abtv. 27. §-a alapján alkotmányjogi panasz terjeszthető elő. Ekkor az Alkotmánybíróság megállapíthatja, hogy a 2012. január 1. napját követően az 1/1999. BJE korábbiakkal megegyező értelmezését alkalmazó határozatok az Alaptörvény XXVIII. (4) bekezdésébe ütköznek és az Alkotmánybíróság által megsemmisítendőek. A Szegedi Ítéltábla és a Legfelsőbb Bíróság döntése ugyanis végső soron nem jelent mást, mint az elkövető számára kedvezőtlen büntetőjogi szabályozás visszaható hatályú alkalmazását, ami az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdését sérti.

Összegzés és javaslatok

Alkotmány (Alaptörvény) és a kerettényállások

A kerettényállás fogalma az Alkotmánybíróság gyakorlatában

Az Alkotmánybíróság a kerettényállás fogalmát a magyar jogirodalomban elterjedtebb értelmezésben alkalmazta, amely szerint ilyenek tekinthetők azok a büntető rendelkezések, amelyekben használt egyes fogalmakat „más jogszabályok rendelkezései töltik meg tartalommal” [1026/B/2000. AB határozat]. A kerettényállás „alkotmányjogi” fogalmának azonban – a német Alkotmánybíróság gyakorlatával szemben – nincs döntő jelentősége a meghatározottság alkotmányos követelményeinek vizsgálati módszere vonatkozásában. Az Alkotmánybíróság ugyanis a meghatározottsági követelmények tekintetében azonos mércével méri a fenti értelemben vett kerettényállásokat, illetve a más mérlegelést igénylő tényállási elemeket tartalmazó büntető tényállásokat [1026/B/2000. AB határozat, 435/B/1999. AB határozat].

A kerettényállások alkotmányosságának standardjai

Az Alkotmánybíróság a kerettényállás szabályozási technikáját nem tartotta alkotmányellenesnek (illetve az Alaptörvénnyel ellentétesnek) [1026/B/2000. AB határozat, 3077/2012. (VII. 26.) AB végzés]. Az Alkotmánybíróság bizonyos esetekben viszont igen szigorú (néhány esetben álláspontom szerint túlzott) követelményeket támasztott a kerettényállások meghatározottságával szemben. Így a testület például megkövetelte a releváns hatóságok büntető törvényben való nevesítését a visszaélés

¹⁵⁸ Vö. Az Abtv. 27. §-a szerinti panasszá alakítás kizártsága c. fejezettel.

teljesítményfokozó szerrel, illetve annak nyomán a kábítószerrel visszaélés tényállásait megsemmisítő határozataiban [47/2000. (XII. 14.) AB határozat, 54/2004. (XII. 13.) AB határozat].

Önmagában nem vezet alkotmányellenességhez, ha a büntetőjogi tényállás kereteit alacsonyabb szintű vagy helyi jogszabály tölti ki [a 47/2000. (XII. 14.) AB határozat félreérthető megfogalmazásával szemben már helyesen a 1026/B/2000. AB határozat]. Ebben a vonatkozásban viszont figyelmet érdemlő a német Alkotmánybíróság azon gyakorlata, amely szerint szigorúbb standardokat kell érvényesíteni az olyan a kerettényállások törvényi meghatározottságával szemben, amelyek kereteit alacsonyabb szintű jogszabály tölti ki.

Az Alkotmánybíróság nem minden esetben volt figyelemmel arra, hogy egy (keret)tényállás nem tekinthető határozatlannak, ha egyes elemeinek (például engedély) önmagában bizonytalan tartalma más tényállási elemekre (kábitószer) figyelemmel a szükséges mértékű pontossággal feltárható [ezt helyesen elismeri a 435/B/1999. AB határozat, de nincs rá figyelemmel az 54/2004. (XII. 13.) AB határozat].

Az Alkotmánybíróság kábítószerrel visszaélés szabályozása kapcsán a büntető kerettényállás (utalást tartalmazó elemének) alkotmányellenességét – meglehetősen vitatható módon – a keretet kitöltő szabályozás nehezen áttekinthető voltára, illetve a kerettényállások büntető jogszabállyal való összhangjának hiányára (is) tekintettel állapította meg. Ezek a körülmények viszont a helyes szemlélet szerint nem vezethetnek önmagukban a büntető tényállás vagy annak egy részének alkotmányellenességéhez [lásd Kukorelli István és Bihari Mihály különvéleményeit az 54/2004. (XII. 13.) AB határozathoz].

Az Alkotmánybíróság kerettényállások alkotmányossága tekintetében is általában figyelemmel volt arra, hogy a büntető rendelkezés értelmezésénél az egységes bírói gyakorlatban elfogadott értelmezés alapul vehető-e (435/B/1999. AB határozat). Más esetekben azonban ezt a vizsgálatot aggályos módon mellőzte, így olyan állítólagos (sokszor mondvasinált) problémákra tekintettel állapította meg tényállási elemek alkotmányellenességét, amely értelmezés a bíróságokon (illetve a szakirodalomban sem) merült fel dokumentálhatóan senkiben [vö. Kukorelli István különvéleménye, illetve Győrffy Tamás elemzése az 54/2004. (XII. 13.) AB határozathoz].

Minderre figyelemmel nem meglepő, hogy az Alkotmánybíróság egyes határozataiban sem voltak egymással összhangban, hogy milyen meghatározottságú keretkitöltő normák maradnak fenn vagy csusszannak át az alkotmányosság rostáján. Így a visszaélés teljesítményfokozó szerrel, illetve kábítószerrel visszaéléssel kapcsolatos határozatok bizonyos szabályozási konstrukciókat az alkotmány rendelkezéseivel ellentétesnek minősítettek [47/2000. (XII. 14.) AB határozat, 54/2004. (XII. 13.) AB határozat], miközben ugyanolyan (vagy még kevésbé) precíz normaanyag-meghatározás tekintetében (például a hivatali visszaélés kapcsán) megállapították a jogbiztonság követelményeinek teljesülését [435/B/1999. AB határozat].

A jogkövetkezmények

Az Alkotmánybíróság nem minden esetben választotta meg szerencsésen a kerettényállások meghatározottságával kapcsolatos alkotmányellenesség megállapításának jogkövetkezményét. Így például a büntető tényállás pusztán nemzetközi szerződésre utaló fordulatát nem kellett volna azért megsemmisíteni, mert annak olyan értelmezése is lehet, hogy a büntető tényállás kereteit törvényben ki nem hirdetett szerződés magatartási normája is kitöltheti. Az Alkotmány 2. § (1) bekezdéséből eredő (jogállamisági) követelményeket ugyanis egy olyan alkotmányos értelmezéssel (akár alkotmányos követelményként való előírásával) is teljesíteni lehetett volna, amely szerint a büntető tényállás vonatkozásában csak olyan nemzetközi szerződés releváns, amelyet hazánkban törvényben kihirdettek.

Az Alaptörvény hatálybalépése után

Az Alaptörvény hatálybalépése után az Alkotmánybíróság már nemcsak a kerettényállási szabályozás részleteiről, hanem annak alkalmazásáról is ítéletet mondhat. Az ebben a vonatkozásban született visszautasítások [3077/2012. (VII. 26.) AB végzés, 3023/2012. (VI. 21.) AB végzés] nem az Alkotmánybíróság állandó hatásköreinek korlátaira, hanem csak az Abtv. átmeneti rendelkezésinek (sok esetben vitatható) értelmezésére vezethetők vissza. A 2012. január 1. napja után előterjesztett panaszok alapján viszont a konkrét bírói döntés alaptörvény-ellenesnek minősülhet arra figyelemmel is, hogy

- keretkitöltő normaként olyan jogszabályt választ, amelyre a jogalkotó nem kívánt utalni, illetve
- a keretkitöltő normák változása esetére irányadó jogegységi határozatot (1/1999. BJE-t) úgy értelmezi, hogy annak eredményeként az elkövető számára kedvezőtlen büntetőjogi szabályozást visszaható hatállyal alkalmaz.

Remélhetően az Alkotmánybíróság határozataiban is megjelenik azon új megközelítés, amely szerint

- a keretkitöltő normák nem büntető jogszabályok, de azokra is kiterjednek az Alaptörvény büntetőjogra vonatkozó garanciái [vö. Czine Ágnes a 2/2016. (II. 8.) számú AB határozathoz fűzött különvéleménye];
- az Alaptörvény XVIII. cikk (4) bekezdésének érvényesülését a testület úgy is biztosíthatja, hogy egy keretkitöltő norma vagy azt értelmező jogegységi határozat vonatkozásában alkotmányos követelményként írja elő a büntetőügyekben való alkalmazás tilalmát [vö. Varga Zs. András 2/2016. (II. 8.) számú AB határozathoz fűzött különvéleménye].

Egy dogmatikai modell az Alkotmánybírósági vizsgálat számára

A büntetőjogi kerettényállásokkal kapcsolatos alkotmányossági kérdések legcélszerűbben a következő dogmatikai modellben vizsgálhatók:

1. a büntető kerettényállás más jogszabályoktól függetlenül értelmezhető elemeinek alaptörvény-ellenessége,
2. a büntető kerettényállás más jogszabályoktól függetlenül értelmezhető elemeit értelmező büntető jogegységi határozat alaptörvény-ellenessége,
3. a büntető kerettényállásban büntetőjogon kívüli normákra való hivatkozások alaptörvény-ellenessége,
4. a büntető tényállás kereteit kitöltő norma alaptörvény-ellenessége,
5. a keretkitöltő normát értelmező büntetőjogon kívüli jogegységi határozat alaptörvény-ellenessége,
6. a büntető kerettényállást (és az annak kereteit kitöltő büntetőjogon kívüli normát) együttesen értelmező büntető jogegységi határozat alaptörvény-ellenessége,
7. a büntető kerettényállást (az adott keretkitöltő normával együtt) alkalmazó büntető bírói döntés alaptörvény-ellenessége.

Ebben a modellben az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdéséből eredő fokozott követelmények sérelme különösen a következő körülmények folytán állhat be:

- a keretkitöltő normák nem megfelelő pontosságú meghatározása a tényállásban,
- a szakjogi normák tényállásban hivatkozott fogalmainak érvényesülése következtében a büntető törvény vagy annak alkalmazása nem felel meg az irányadó meghatározottsági (értelmezési) követelményeknek,
- a bíróság tévesen azonosít egy szaktörvényi rendelkezést keretkitöltő normaként.

Felhasznált irodalom

- 2016.El.II.JGY.K.1. 14. Forrás: www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/alaptorveny_osszefogalo_velemenypdf (2017. 12. 01.)
- Bihari Mihály különvéleménye az 54/2004. (XII. 13.) AB határozathoz.
- Czine Ágnes különvéleménye a 2/2016 (II. 8.) AB határozathoz.
- CSOMÓS Tamás (2014): Az új Btk. időbeli hatályra vonatkozó rendelkezései a gyakorló jogász szemével. *Magyar Jog*, 61. évf. 1. sz. 32–38.
- FÖLDVÁRI József (1998): Az élet, testi épség és az egészség elleni bűncselekmények” In FÖLDVÁRI József szerk.: *Magyar Büntetőjog. Különös Rész.* Budapest, Rejtjel Kiadó.
- GÁRDOS-OROSZ Fruzsina (2016): Alkotmánybíróság 2010–2015. In JAKAB András – GAJDUSCHEK György szerk.: *A magyar jogrendszer állapota.* Budapest, MTA TK JTI.
- GEIGER, Harald – MÜRBE, Manfred – WENZ, Helmut (1992) *Beck'sches Rechtslexikon.* München, Deutsche Taschenbuch Verlag (Beck).

- GELLÉR Balázs (2012): A büntető törvény hatálya. In BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály: *Büntetőjog I. – A 2012. évi C. törvény alapján*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- GULA József (2008): A csödbűncselekmények de lege ferenda. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 8. évf. 1. sz. 9–25.
- GYÖRFI Tamás (2005): Üzenet az elefántcsonttoronyból. *Fundamentum*, 9. évf. 1. sz. 73–85.
- HOLLÁN Miklós (2014): A büntetőjogi kerettényállások. In RUZSONYI Péter szerk.: *Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből*. Budapest, NKE-RTK.
- JESCHECK, Hans-Heinrich – WEIGEND, Thomas (1996): *Lehrbuch des Strafrechts*. Allgemeiner Teil. 5., vollständig neubearbeitete und erweiterte Auflage. Berlin, Duncker & Humblot.
- Kukorelli István különvéleménye az 54/2004. (XII. 13.) AB határozathoz.
- Lenkovics Barnabás különvéleménye a 2/2016 (II. 8.) AB határozathoz.
- NAGY Ferenc (2015): Kerettényállás, mulasztás és a büntetőjogi legalitás kapcsolatáról. *Magyar Jog*, 62. évf. 11. sz. 613–619.
- NAV *évkönyv 2014*. (2014). Budapest, NAV.
- PACZOLAY Péter (2014): Az Alkotmánybíróság alkotmányvédő szerepéről. *Alkotmánybírósági Szemle*, 5. évf. 1. sz. 105–110.
- Pokol Béla és Paczolay Péter különvéleménye a 3077/2012. (VII. 26.) AB végzéshez.
- Pokol Béla különvéleménye a 2/2016 (II. 8.) AB határozathoz.
- SCHMIDT-ASSMANN, Eberhard (1992): Art. 103 Abs. II. In MAUNZ, Theodor et al.: *Grundgesetz Kommentar*. München, C. H. Beck, Bd. V. 30.
- SCHULZE-FIELITZ, Helmut (1998): Artikel 20 – Rechtsstaat. In Dreier, Horst (Hrsg.): *Grundgesetz Kommentar*. Bd. II Artikel 20–82. Tübingen, Mohr Siebeck.
- SÓLYOM László (2001): *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Budapest, Osiris Kiadó.
- SZENTE Zoltán (2010): A nemzetközi és külföldi bíróságok ítéleteinek felhasználása a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában 1999–2008 között. *Jog – Állam – Politika*, 2. évf. 2. sz. 47–72.
- SZOMORA Zsolt (2011): Büntetőjogi garanciák az Alkotmányban és az Alaptörvényben. *Pázmány Law Working Papers*, 29. sz.
- SZOMORA Zsolt (2015): *Alkotmány és büntetőjog*. A büntető jogalkalmazás alkotmányosságának egyes kérdései. Szeged, Pólay Elemér Alapítvány Kiadó.
- Varga Zs. András párhuzamos indokolása a 2/2016 (II. 8.) AB határozathoz.
- WIENER A. Imre (1992): Kerettényállások és büntetőjogi garanciák. In TÓTH Károly szerk.: *Emlékkönyv Dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára*. Szeged. 615–629.

Jogforrások

1996. évi LXIV. törvény.
1/1974. (I. 17.) PM rendelet.
1144/B/1991. AB végzés.
1974. évi 1. törvényerejű rendelet.
1978. évi Btk.
1997. évi CIV. törvény (Eütv.).
2/2016 (II. 8.) AB határozat.
30/1992. (V. 26.) AB határozat.
3037/2014. (III. 13.) AB határozat.

3072/2012. (VII. 26.) AB végzés.

435/B/1999. AB határozat.

47/2000. (XII. 14.) AB határozat.

54/2004. (XII. 13.) AB határozat.

571/D/2010. AB határozat.

Alkotmány 57. § (4) bek.

Békés Megyei Bíróság 12.B.279/2007/74.

Bundesverfassungsgericht (BVerfG): *Beschluss des Zweiten Senats vom 26. Februar 1969 – 2 BvL 15, 23/68.*

BVerfG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 28. Juni 1983 – 2 BvR 539/80 u 612/80.*

BVerfG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 3. Juni 1992 – 2 BvR 1041/88, 78/89.*

BVerfG: *Beschluss vom 21. November 2002 – 2 BvR 2202/01.*

Legf. Bír. Bhar.I.390/2009. – BH 2010. 236. = EH 2010 2119.

Szegedi Ítéletábla Bf.II.8/2009/9.

Zalaegerszegi Törvényszék 110/2015/10.

Zalaegerszegi Törvényszék 110/2015/8.